

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO

V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

**JAK MLUVÍ HRDINOVÉ RUSKÝCH ANEKDOT?
(ANALÝZA ŘEČI POSTAV RUSKÝCH ANEKDOT)**

**HOW DO CHARACTERS OF RUSSIAN ANECDOTES SPEAK?
(ANALYSIS OF CHARACTERS' SPEECH IN RUSSIAN
ANECDOTES)**

Magisterská diplomová práce v českém jazyce

VYPRACOVALA: Bc. Kateřina Svobodová

VEDOUCÍ PRÁCE: PhDr. Ladislav Vobořil, Ph.D.

2014

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 21.3.2014

---

podpis

Děkuji PhDr. Ladislavu Vobořilovi, Ph.D., za ochotný přístup při odborném vedení této práce, za jeho rady a cenné připomínky, které mi během psaní diplomové práce poskytl.

---

podpis

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1. ANEKDOTA JAKO ŽÁNŘ	9
1.1. Vyprávění anekdot jako samostatný řečový žánr.....	11
1.2. Anekdota jako komunikační akt.....	14
1.2.1. Sekundární komunikace v anekdotě	15
2. ANEKDOTA Z PRAGMALINGVISTICKÉHO HLEDISKA	19
2.1. Teorie řečových aktů.....	19
2.2. Konverzační implikatury a maximy.....	21
3. ANEKDOTA A KOMIČNO	24
4. JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY V ANEKDOTÁCH	26
4.1. Jazykové prostředky pro dosažení komického účinku.....	26
4.2. Vybrané jazykové prostředky typické pro strukturní části anekdot.....	31
4.3. Prvky hovorovosti v anekdotách.....	34
5. HRDINOVÉ RUSKÝCH ANEKDOT	39
PRAKTICKÁ ČÁST	40
1. PŘEDSTAVITELÉ NÁRODŮ A ETNIK V RUSKÉ ANEKDOTĚ	42
1.1. Představitelé sousedních etnik v ruské anekdotě	42
1.1.1. Gruzínci	43
1.1.2. Čukčové	45
1.2. Cizinci v ruské anekdotě	47
1.2.1. Ukrajínci	47
1.2.2. Estonci	49
1.3. Rusové v ruské anekdotě.....	51
1.3.1. „Noví“ Rusové.....	51
2. RÁDIO JEREVAN JAKO POSTAVA RUSKÉ ANEKDOTY	54
2.1. Struktura anekdot o rádiu Jerevan.....	55

3. POLITIČTÍ PŘEDSTAVITELÉ V RUSKÉ ANEKDOTĚ	58
3.1. Lenin	58
3.2. Stalin	60
4. FOLKLÓRNÍ, LITERÁRNÍ A FILMOVÉ POSTAVY V RUSKÉ ANEKDOTĚ	62
4.1. Čapajev	63
4.2. Poručík Rževský.....	64
ZÁVĚR.....	67
РЕЗЮМЕ	71
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	80

ÚVOD

Tématem předkládané magisterské diplomové práce je „Jak mluví hrdinové ruských anekdot? (Analýza řeči postav ruských anekdot)“. Jak již název napovídá, středem našeho zájmu bude ruská anekdota. V českém prostředí existuje jen velmi málo prací zabývajících se touto problematikou, což byl také hlavní důvod pro jednoznačnou volbu této oblasti bádání. Ve svých publikacích a člancích věnují ruským anekdotám pozornost zejména Je. Šmeljeva a A. Šmeljev, V. Karasik, Je. Kurganov, O. Perechodjuk a maďarský rusista E. Lendvai. Hlavním cílem práce je popsat ruskou anekdotu z různých hledisek a následně na základě získaných teoretických poznatků předat charakteristické rysy řečového chování jednotlivých anekdotických postav. Předmětem zkoumání budou pouze anekdoty v psané podobě, je však nutné si uvědomit, že jejich primární forma je ústní, a proto to, jak bude anekdotický text ve svém výsledku vypadat, závisí pouze na jejím vypravěči.

Práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou.

V **teoretické části** se zaměříme na základní charakteristiku ruské anekdoty. V první kapitole se budeme orientovat na anekdotu jako samostatný žánr, nahlédneme do její historie, vymezíme základní vlastnosti a funkce, nastíníme problematiku vyprávění anekdot jako samostatného řečového žánru a blíže specifikujeme její komunikační funkci. V druhé kapitole teoretické části prozkoumáme anekdotu z pragmalingvistického hlediska prostřednictvím řečových žánrů a konverzačních maxim a implikatur. Ve třetí se zaměříme na problematiku komična, kapitola čtvrtá bude věnována jazykovým prostředkům užívaným v anekdotách. Vyjmenujeme a charakterizujeme základní jazykové prostředky, díky nimž dochází k vytvoření komického účinku, blíže prozkoumáme strukturu anekdot a prvky, jimiž je imitován hovorový jazyk v psané formě. Poslední kapitola je již předzvěstí části praktické, ve které se budeme zabývat řečovým chováním vybraných postav. Proto se v závěru první části práce pokusíme o klasifikaci nejběžnějších hrdinů, s nimiž se můžeme v prostředí ruské anekdoty setkat.

Praktická část práce je již výhradně zaměřená na řeč jednotlivých zvolených ruských anekdotických postav. Aplikujeme získané teoretické poznatky na excerpovaný materiál a pokusíme se tak předat základní charakteristiku zvolených protagonistů, a to zejména na základě jejich řečového chování. Základnou pro analýzu jazykového materiálu bylo více než 800 anekdotických textů získaných z ruských internetových

stránek, z nichž v praktické části uvedeme okolo 40 příkladů, na kterých budeme jednotlivé vybrané charakterové a řečové rysy demonstrovat. Z celkového množství postav se zaměříme na 10 takových, jež považujeme za jedny z nejčastějších a z jazykového hlediska nejzajímavějších hrdinů v prostředí ruské anekdoty. Vybrání byli *zástupci etnik a národů* – Gruzínci, Čukčové, Ukrajínci a Estonci a tzv. „noví“ Rusové, kteří tvoří zvláštní kategorii v rámci představitelů ruského národa; *rádio Jerevan*, jemuž je z důvodů objasněných v druhé kapitole praktické části věnován samostatný úsek práce; *politici představitelé* – Stalin a Lenin a *postavy s folklórním, literárním či filmovým prototypem* – Čapajev a poručík Rževský. Při vytváření praktické části se budeme opírat o publikaci Je. Šmeljevy a A. Šmeljeva – *Русский анекдот: текст и речевой жанр*, jejíž nastudování poslouží jako odrazový můstek pro vlastní rozbor excerpovaného materiálu.

V závěru úvodu je nutné zmínit, že jak v teoretické tak i praktické části budou oblastí našeho zájmu pouze anekdoty tzv. čistě jazykové, nikoli kreslené nebo smíšené (kombinace obrázku a textu), a vzhledem k povaze a tématu práce se zaměříme pouze na ty, které obsahují alespoň jednu repliku. Předmětem zkoumání budou anekdoty aktuální, tzn. takové, jež na webové stránky umisťují současní uživatelé internetu.

Jako prameny pro vypracování předkládané magisterské diplomové práce nám poslouží celkem 37 publikací, článků, slovníků a přednáškových kurzů. Primárním zdrojem excerpovaného materiálu bude humoristický web www.anekdot.ru.

TEORETICKÁ ČÁST

1. ANEKDOTA JAKO ŽÁNŘ

V následující kapitole budeme zkoumat anekdotu jako žánr, uvedeme několik definic tohoto termínu, nahlédneme do historie vzniku a vývoje tohoto folklórního žánru, vymezíme některé jeho vlastnosti, pár slovy se zmíníme také o nejčastějších tématech a vyjmenujeme základní funkce anekdoty.

L. Vobořil podává následující definici: „Anekdota je nejmenší epický útvar, jde o dílo fiktivní, vytvořené anonymním autorem, jenž adresuje svoji promluvu předem neznámému adresátovi, které odkazuje k fiktivní situaci, fiktivním postavám, jež spolu vedou fiktivní dialogy o fiktivních předmětech. (...) Aby splnila anekdota svou základní funkci (odhalení s možností průvodního efektu smíchu), musí však zmíněná fikce působit dojem veskrze reálným“ (Vobořil 2001: 117).

Ve *Slovníku literární teorie* z roku 1984 můžeme najít hned tři významy tohoto termínu, a to **původní**: „to, co nebylo z různých důvodů zveřejněno a bylo předáváno jen ústně“, **dnešní**: „krátké (často jen ústně šířené) vyprávění humorné příhody, sloužící zpravidla k charakteristice nebo zesměšnění nějaké známé osobnosti, události, doby, rasy, národa, společenské vrstvy, skupiny atd.“ a **obecný**: „každý vyprávěný vtíp“ (Vlašín a kol. 1984: 21). Autoři¹ sestavující slovníky literárních pojmů se shodují na tom, že anekdota je žánr předávaný zejména ústní formou, na což, podle definice *Slovníku literárnovedných termínov*, poukazuje už její samotný název, *anekdotos* totiž v řečtině znamená *nevydaný* (Findra, Gombala, Plintovič 1979: 21).

Anekdoty existují, jak uvádí L. Vobořil, již od antiky a jejich rozkvět je datován do pozdní doby antické, kdy se stávaly součástí sbírek a traktátů (Vobořil 2009: 10). Poprvé byl termín *anekdota* použit historikem Prokopiem, jenž v knize *Tajné dějiny* nazývá anekdotami příběhy ze života císaře Justiniána (Findra, Gombala, Plintovič 1979: 21; Timofejev, Turajev 1981: 15; Vlašín a kol. 1981: 21). Nejstarší dochované anekdoty byly vkládány do řečí a kázání, ve kterých měly moralizující a poučnou funkci, do kronik a satir, zejména humanistických a osvícenských (Vlašín a kol. 1984: 21). V souvislosti s liberalizací v Rusku na konci minulého století vzrostla také role jazykové hry, zejména pak anekdot, jejichž největší rozmach je datován do 60.–80.let

---

¹ *Slovník literární teorie*. Zpracoval Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, redigoval Štěpán Vlašín. Praha 1984 // *Slovník literárnovedných termínov*. Ján Findra, Eduard Gombala, Ivan Plintovič Bratislava 1979 // *Slovník literárnovedných termínov*. L.I.Timofejev, S.V. Turajev (z ruštiny přeložil Vladimír Čerevka). Bratislava 1981 // *Lexikon literárních pojmů*. Libor Pavera, František Všetíčka. Olomouc 2002

(období tzv. Sovětské anekdoty), poprvé se ruské anekdotické texty publikují i v zahraničí (Лендваи 2003: 38). Dnes se anekdoty běžně šíří nejen ústní, ale i psanou formou, můžeme je najít v humoristických časopisech, novinách, krásné literatuře, na internetu apod.

Co se týče samotného žánru, musíme především zmínit to, že anekdota nejčastěji existuje jako součást jiného textu, a to zejména proto, že bez kontextu by pozbývala smyslu. Přesto ji ale nemůžeme považovat za tradiční text v textu, ale spíše za **žánr v žánru** (Курганов 1997: 7–8). «Анекдоту трудно, сложно и даже, пожалуй, невозможно жить как замкнутому, самодостаточному тексту. А вот как рыба в воде он себя чувствует в диалоге, каждый раз окрашиваясь гаммой специфических смыслов, каждый раз по-своему обновляясь» (Курганов 1997: 8).

Aby bylo dosaženo kýženého efektu, je podle Je. Kurganova důležité, aby se anekdota v textu objevila **neočekávaně**, tzn. čím méně anekdot se v rozhovoru objeví, tím větší je šance, že naruší očekávání posluchače a stanou se tak atraktivnějšími (Курганов 1997: 19). Podstatné také je, aby bylo posluchači zcela jasné, že anekdota vypráví příběh **nereálný**, pokud vyvstane otázka „Je to anekdota nebo se to opravdu stalo?“, dopouští se vypravěč částečného komunikačního nezdaru (Шмелева, Шмелев 2002: 14).

Podle slov V. Sjedova je i přesto anekdota vždy propojena s nějakou reálnou skutečností, a to i když je její děj zcela vymyšlený. Není totiž důležité, jestli se to pravdu stalo, ale jestli by se to stát mohlo (podle Тарасенко 2004: 115). E. Gombala považuje za charakteristický rys anekdoty její **přizpůsobivost** novým situacím, čímž vznikají stále nové a nové varianty (Findra, Gombala, Plintovič 1979: 21). Je také velmi **bohatá na jazykový materiál**, nehledě na to, že je jedním z nejmenších literárních útvarů. Můžeme ji pozorovat ve všech skupinách lidí, jak věkových, zájmových, tak i sociálních, bez ohledu na vzdělání a nadání (Komárek 1992: 31).

Velmi důležitou vlastností anekdot je také jejich **seriálovost** (cykličnost). Je. Kurganov přirovnává procesy, které se odehrávají v anekdotickém světě ke krystalizaci – syžety se na sebe „nalepují“, přičemž je spojuje určitý společný základ (Курганов 1997: 52). Každý takto vzniklý cyklus má svou vnitřní paměť, která umožňuje mimo jiné rekonstruovat celý obraz postavy (podle Vobořil 2009: 19).

Témata, obsažená v anekdotách jsou velmi rozmanitá. Častými motivy jsou například osobnosti, rasy, národy, různá povolání, sociální skupiny, erotika, politika, alkohol apod. V. Karasik vyděluje anekdoty všední, politické, lékařské, vojenské a

divadelní, anekdoty o opilcích, nevěrnících, o zvířatech, zobrazujících různé lidské vlastnosti, o představitelích určitých národností a sociálních skupin na straně jedné a anglické, francouzské, ruské, ukrajinské a židovské anekdoty na straně druhé (Карасик 1997).

Nejběžnějším postavám ruských anekdot se budeme v této práci věnovat později. K. Čapek ve své práci *K přírodopisu anekdoty* srovnává postavy, které vstupují v českých pohádkách a postavy, vystupující v českých anekdotách. Dochází k závěru, že pohádka je dílo rodinné, zatímco anekdota společenská, s čímž také souvisí to, že pohádka má charakter spíše ženský a anekdota mužský. Právě proto jsou v ní zastoupeny okruhy spíše mužských interesů, jako například lov, rouhání, tchýně apod. (Čapek 1931). Pro anekdotické postavy je také charakteristické, že se mohou volně přemisťovat v čase, což tedy znamená, že je možné, aby se v ní setkali lidé z různých epoch (Шмелева, Шмелев 2002: 14).

Setkáváme se také, podle slov Je. Šmeljové a A. Šmeljeva, s přenosem anekdot do jiného kulturního prostředí. V různých kulturních společenstvích se anekdoty vypráví různě, vystupují v nich různé postavy s nejrůznějšími charakteristikami, například Švédi z finských anekdot bývají v ruském prostředí nahrazováni policisty a námořníci z anekdot anglicky mluvících zemí typickými ruskými postavami, například Vasilijem Ivanovičem (Шмелева, Шмелев 2002: 118–119).

„Z hlediska různých vědních disciplín může anekdota plnit i různé **funkce**: *komunikační* (sdělení nové informace), *fatickou* (navození či udržení kontaktu s posluchačem), *estetickou* (potěšení z jazykové hry jako prostředku netradičního zacházení s jazykem), *expresivní* (silnější či slabší vyjádření), *psychologickou* (uvolnění napětí), *didakticko-výchovnou* (přesvědčení adresáta), *sociologickou* (populární zábava, překonání zákazů, pocit sounáležitosti), *filozofickou* (analýza, kritika i likvidace staré a nastolení nové kultury), *lingvistickou* (jazykový experiment, způsob obohacování jazyka)“ (Vobořil 2009: 6).

1.1. VYPRÁVĚNÍ ANEKDOT JAKO SAMOSTATNÝ ŘEČOVÝ ŽÁNŘ

V této části práce se pokusíme vymezit anekdotu v rámci řečových (mluvních) žánrů. Budeme vycházet z kapitoly *Рассказывание анекдота как особый речевой*

жанр v publikaci Je. Šmeljové a A. Šmeljeva a prací M. Bachtina, Ju. Ščurinové a E. Lendvaie.

V první řadě musíme zdůraznit, že řečové žánry vymezené nositeli jednoho jazyka mohou být rozdílné od těch, které existují v jazyce jiném. Jednotlivé žánry totiž odrážejí určitý společenský a kulturní svět a jsou zakódovány v lexikálních jednotkách daného jazyka (Шмелева, Шмелев 2002: 17).

Termín žánry řeči (*речевые жанры*) zavedl M. Bachtin, když se touto problematikou zabýval ve své práci z roku 1979. Tvrdí v ní, že se jazyk realizuje ve formě promluv, které se skládají ze tří aspektů – tematického obsahu, stylu a kompoziční struktury. Každá promluva je tím pádem jedinečná a individuální a každá sféra jazyka si vytváří své ustálené typy promluv, které autor nazval právě řečovými žánry. Vyděluje primární a sekundární řečové žánry, přičemž první zmíněné bývají součástí druhých (Бахтин 1979: 237–239).

Z tohoto rozdělení vychází i Ju. Ščurinová ve své práci o tzv. komických řečových žánrech (*речевые жанры комического*). Anekdotu řadí k sekundárním společně s útvary *афоризм, велеризм, эпиграмма* a *диалогическая миниатюра*, ve kterých zákonitosti komického účinku fungují v těsném izolovaném kontextu (Щурина 1999).

A. Wierzbicka, jež definuje řečové žánry pomocí speciálního sémantického jazyka², popisuje anekdotu takto:

- *říkám: chci, aby sis představil, že se stalo X*
- *předpokládám: chápeš, že neříkám „stalo se to“*
- *říkám to, protože chci, aby ses smál*
- *předpokládám, že chápeš, že si lidé mezi sebou vyprávějí anekdoty, aby se smáli* (Wierzbicka 1983: 133).

Řečový žánr vyprávění anekdot je charakteristický svou **reprodukčností** (*воспроизводимость*). Vypravěč nikdy neusiluje o autorství textu, pokud sám anekdotu vymyslí, musí ji posluchačům předat jako text, který už slyšel od někoho jiného, a to proto, že anekdota sama o sobě nevzniká jako něco nového, ale reprodukuje se. Tímto připomíná některé jiné řečové žánry, pro které jsou typická klišé, například žánry etiketní (pozdrav, vyjádření vděku, omluva apod.). U anekdoty ale vypravěč spoléhá na to, že ji posluchač nikdy dříve neslyšel. Pokud je tomu naopak, anekdota

---

² jazyk přísně kodifikovaný, ale ne umělý, nýbrž vycházející z jazyka přirozeného (Wierzbicka 1983: 129)

přechází do jiného řečového žánru, který můžeme nazvat „připomínání (*напоминание*) anekdoty“ (Шмелева, Шмелев 2002: 21, 22).

Dalším důležitým momentem u anekdot je jejich **ztvárnění**. Pro mnohé z nich je důležitý nejen jejich obsah, ale i intonace vypravěče, jeho mimika a gestikulace, které velmi často tvoří pointu samotné anekdoty. Svým způsobem je vyprávění anekdoty divadelním představením jednoho herce (Шмелева, Шмелев 2002: 24).

E. Lendvai ve své práci *Жизнедеятельность русского анекдота* uvádí devět zásad pro úspěšnou prezentaci anekdoty. Při jejich ignorování by, podle jeho slov, nebyla anekdota jako text efektivní. Jsou to:

1. Zákon jazykové deviace (*закон языковой девиации*) – text anekdoty musí narušovat normy tradiční komunikace (cizí přízvuk, vady řeči, splývání hlásek, deformace slov; prvky polysémie, synonymie, antonymie, paronymie apod.; porušení norem skloňování, časování atd.)
2. Zákon ambivalence (*закон амбивалентности*) – text anekdoty musí být nejednoznačný (tzv. volnost jazykového znaku dovoluje různé interpretace užitých slovotvorných prostředků)
3. Zákon elipsy (*закон эллипсиса*) – text anekdoty musí narušovat principy komunikační adekvátnosti (anekdotický text bývá krátký, proto se spoléhá na znalosti posluchače)
4. Zákon hyperboly (*закон гиперболы*) – text anekdoty musí obsahovat prvky nadsázky
5. Zákon neslučitelných skriptů (*закон несовместимых скриптов*) – text anekdoty musí obsahovat pragmalingvisticky neslučitelné skripty (užívá se pragmalingvistická opozice, která protirečí principům tradiční komunikace, jako například reálné x nereálné, normální x nenormální, možné x nemožné apod.)
6. Zákon ozvláštňení (*закон остранения*) – neslučitelné skripty musí stát před pointou vedle sebe, avšak bez sémantického střetu
7. Zákon pointy (*закон пунты*) – kombinace neslučitelných skriptů musí přijít znenadání a neočekávaně
8. Zákon implicitního finále (*закон имплицитного финала*) – komický účinek musí vzniknout v důsledku inference posluchače (anekdota nesmí mít zřejmé finále, to by způsobilo zánik její komické podstaty)

9. Zákon diskreditace (*закон дискредитации*) – text anekdoty musí zesměšňovat existující svět (Лендваи 2003, 41–44).

1.2. ANEKDOTA JAKO KOMUNIKAČNÍ AKT

Jelikož anekdota mimo jiné plní také funkci komunikační, budeme se v této části práce zabývat problematikou komunikace a komunikačních aktů. Vycházet budeme zejména z publikací H. Flídrové, L. Vobořila a E. Lendvaie.

Vytvoření prvního komunikačního schématu bývá, podle slov H. Flídrové, tradičně prisuzováno Aristotelovi, podle něhož je uskutečnění jakékoliv komunikace podmíněno třemi základními prvky:

1. osoba, která mluví
2. řeč
3. osoba, která řeč poslouchá.

Kromě těchto tří základních složek se dále setkáváme s komunikačním kanálem a kódem (tzv. vyjadřovací prostředky) a situačním komponentem. U různých autorů se pohled na tuto problematiku liší, můžeme se tedy setkat se schématy, čítajícími tři, ale i šest až sedm prvků. Základní funkcí mluvčího je produkování textu a zároveň jeho zakódování, příjemce jej přijímá a dekóduje, přičemž mají oba účastníci stejně aktivní účast v komunikačním aktu. Příjemce mluvčího nejen slyší, ale zároveň poslouchá, tzn. že chápe to, co se mu snaží sdělit. Pokud však sdělení nepochopí, dochází k tzv. pseudokomunikaci, která může být dvojího druhu:

1. mluvčí si uvědomuje, že příjemce nepostřehl smysl sdělení
2. ani jeden z účastníků komunikace si neuvědomuje nepřesnost dekódování (Flídrová 1989: 14–15).

O. Mesropová vyděluje komunikaci komickou a nekomickou. Za nekomickou považuje takovou komunikaci, při níž se mluvčí snaží předat příjemci faktickou informaci, komunikace komická je jejím protikladem – mluvčí ani posluchač netrvají na pravdivosti nebo serióznosti sdělovaného (podle Vobořil 2009: 25).

Model komunikačního aktu v případě anekdoty tvoří tři základní složky: vypravěč anekdoty – text anekdoty – posluchač/čtenář anekdoty. Aby byla tato komunikace úspěšná, musí vypravěč i posluchač ovládat kulturní a jazykový kód

přibližně na stejné úrovni. To, jak se adresát postaví ke „vtipnosti“ anekdoty, je dáno jeho hodnotovými názory, smyslem pro humor, intelektuálními schopnostmi, znalostmi souvislostí a aktuální náladou (Лендваи 2003: 39–40). Jak bude anekdota přijata nebo vyprávěna, je podmíněno i několika dalším faktorům, a to zejména sociálním rolím, které mohou výrazně ovlivnit výběr anekdoty a způsob jejího vyprávění, a věku či pohlaví. Podle O. Mesropové zájem o jazykový humor nejvíce děti ve věku 6–8 let, anekdoty vyprávějí častěji muži než ženy, které plní spíše roli posluchaček, přičemž mužský humor vykazuje vyšší agresivitu a častěji užívá nenormativní lexikum (podle Vobořil 2009: 29–30).

E. Lendvai uvádí, že se anekdota skládá ze tří částí: úvodu (*введение*), syžetu a rozuzlení (*развязка*). Úvod seznamuje posluchače se situací, syžet má za úkol vytvořit a udržet skrytou dvojznačnost (implicitní kontrast) anekdoty až do nástupu pointy, která je posledním komponentem syžetu a zároveň první složkou rozuzlení. Poté přichází tzv. němá scéna, při které implicitní kontrast dosahuje svého vyvrcholení a mění se v explicitní. Smích, který zpravidla nastupuje po němé scéně, je příznakem toho, že „vtipnost“ anekdoty byla adekvátně pochopena (Лендваи 2003: 41).

Podle slov L. Vobořila se v uměleckých i folklórních textech (tzn. i v anekdotě) vyskytují dva typy komunikace: *primární* a *sekundární*. „V rámci primární komunikace sdělovatel (průvodce) sděluje příjemci (recipientovi) v určité situaci (časoprostoru) s jistým záměrem (intencí) komické (anomální) sdělení. Tento text odrážející určité prvky mimojazykové skutečnosti má s využitím určitých prostředků (kódu) vyvolat kýžený (perlokuční) efekt. Většina anekdot však obsahuje vnitřní (sekundární) dialog (polylog), kde spolu (v podání jednoho vypravěče-herce) komunikují fiktivní postavy (komunikanti), v určité fiktivní (reálně nereálné) situaci, opět s různými intencemi a snahou vyvolat zamýšlený účinek“ (Vobořil 2009: 26).

1.2.1. SEKUNDÁRNÍ KOMUNIKACE V ANEKDOTĚ

V předchozí části práce jsme zmínili, že se v anekdotě (stejně jako v uměleckých a folklórních textech) vyskytují dva typy komunikace, a to primární a sekundární. Vzhledem k tomu, že se v této práci konkrétně zaměřujeme na řeč anekdotických postav a zkoumaný materiál ve všech případech obsahuje alespoň jednu repliku adresovanou

jiné postavě, než je sám mluvčí, musíme alespoň pár slov věnovat problematice dialogu (popř. polylogu – rozhovoru několika osob). V této části práce budeme vycházet především z publikace H. Flídrové a článků O. Müllerové publikovaných v časopise *Slovo a slovesnost*.

Na termín dialog existuje u různých autorů mnoho různých pohledů, široce se užívá nejen v lingvistice, ale i v různých vědách společenských (Müllerová 1987: 98). Podle slov H. Flídrové se ale nejčastěji definuje jako „jazykový projev dvou nebo více mluvčích, kteří si navzájem adresují své repliky“ a jeho základní formou je rozhovor mezi dvěma osobami (Flídrová 1989: 24). V dialogu je důležitá nejen jeho jazyková stránka, ale i mimojazykové okolnosti (např. obeznámenost mluvčích se situací, vzájemný vztah mluvčích apod.) (Müllerová 1981: 283). Můžeme na něj pohlížet jako na souhrnný řečový výtvar, ve kterém se komunikace jednoho partnera střídá s mluvením druhého, což má za následek, že je následně chápán jako text společný, komplexní, nikoli jako soubor jednotlivých řečových aktů (Flídrová 1989: 24).

Dialog jako takový vzniká přirozeně v běžně realizované řeči. Dialogické texty epické a dramatické vznikají pouze napodobováním těch přirozených a autoři do nich některé prvky, vyskytující se v přirozeném dialogu, nezačleňují (Müllerová 1981: 282). Dialog v anekdotickém textu je zcela podmíněn jeho vypravěči, a je tedy pouze na něm, jakým způsobem budou mezi sebou postavy komunikovat. Proto nemůžeme s určitostí říci, lze-li považovat vnitřní dialog v anekdotě za přirozený, či ne. S jistotou ale můžeme tvrdit, že jedním ze základních předpokladů pro úspěšné prezentování anekdoty by měla být snaha vypravěče vytvořit dojem nenucenosti a přirozenosti rozhovoru mezi postavami.

Mezi komunikačními partnery mohou v dialogu i polylogu existovat různé vzájemné osobní vztahy, popřípadě vztahy dané jejich sociálním postavením, které mají bezprostřední vliv na výběr jazykových prostředků. Vydělují se vztahy symetrické (např. mezi spolužáky) a nesymetrické (např. mezi vedoucím a podřízeným), jež se nejvýrazněji projevují zejména v oslovování a tykání nebo vykání (Flídrová 1989: 37–38). „Při symetrických vztazích mezi dvěma komunikačními partnery pozorujeme sourodost jak v tykání a vykání, tak v oslovování, zatímco při asymetrických vztazích (...) je možná kombinace tykání i vykání i nesourodých oslovení. (...) S tím souvisí také užívání odpovídajících pozdravů“ (Flídrová 1989: 39). V anekdotách často nebývá tento princip dodržován, což můžeme demonstrovat na následujícím příkladu:

Новый русский сломал руку.

Приходит к врачу.

Врач:

– У вас – перелом. Необходимо наложить гипс.

Новый русский:

– Братан, зачем гипс? Клади мрамор – я плачу!

Základní jednotkou dialogu je **replika**, která je na první pohled vymezena nejvýrazněji vystřídáním komunikačních partnerů (Müllerová 1981: 284). Podle slov L. Jakubinského je mluvení jednoho partnera vystřídáno mluvením druhého (či druhých) a toto střídání může být dvojího typu: buďto se realizuje tzv. výměnou, kdy jeden z partnerů skončil a druhý následně začíná, nebo přerušováním, což je podle něj běžné zejména v emocionálním dialogu (podle Flídrová 1989: 24).

Vzhledem k povaze námi zkoumaných anekdot se musíme zaměřit také na problematiku otázky a odpovědi v dialogu. O. Müllerová tvrdí, že se otázkou zahajuje určitá část dialogu a bez otázky tedy nelze odpovídat. Odpověď je tedy z komunikativního hlediska nesamostatná, tzn. je závislá na otázce. Otázky se dělí mimo jiné podle toho, zda je odpověď očekávána nebo nikoli (otázky pravé a nepravé). Otázky pravé mohou být pragmaticky přiměřené (vhodné, zodpověditelné) nebo nepřiměřené (nevhodné, spíše nezodpověditelné) (Müllerová 1982: 201–202). V anekdotách můžeme otázky nepřiměřené najít například v těch o poručíku Rževském, nutno však podotknout, že je právě tímto prostředkem dosaženo komického účinku:

На балу Наташа Ростова подошла к поручику Ржевскому:

– Поручик, ответьте мне: почему вы меня не любите?

– Странный вопрос, сударыня! Где?

Dále vydělujeme otázky otevřené (často obsahují tázací slovo: kdo? kdy? kde? apod., v odpovědi se očekává jeho objasnění) a uzavřené (neobsahují žádné tázací slovo, očekává se odpověď „ano“ nebo „ne“). Existují také zvláštní typy otázek, jako rétorické, deliberativní apod. (Flídrová 2010).

Anekdotické texty obsahující dialog mohou být dvojího typu:

- a) anekdoty, v nichž je dialog prezentován jako monolog vypravěče
- b) anekdoty, které svým způsobem předpokládají dialog vypravěče a posluchačů (sestavují z otázky a odpovědi) – strukturou jsou blízké hádankám, avšak odpověď posluchače se i přesto neočekává (Шмелева, Шмелев 2002: 97–98).

Pro oba výše zmíněné typy anekdot uvedeme příklady:

Жена купила вкусных печенюшек и разного чая. Пришла домой, по шкафчикам всё раскидала. Муж сразу взял свою кружку и направился на кухню.

Жена ему вдогонку кричит:

– Я чёрного хочу!

Муж отвечает:

– А я вообще хочу Меган Фокс и Анджелину Джоли. Но я же женатый человек, а ты бы постыдилась...

Dialog v této anekdotě je pouze reprodukován vypravěčem, jde tedy o jeho monolog.

Druhý typ anekdot – tzv. „anekdotické hádanky“ – je velmi populární, a to nejen v ruském prostředí.

Почему Бог создал блондинок?

– Овца не может принести пиво из холодильника.

Что означает пословица "И волки сыты, и овцы целы"?

– Значит, что волки сожрали пастуха и собаку...

2. ANEKDOTA Z PRAGMALINGVISTICKÉHO HLEDISKA

V této kapitole budeme anekdotu zkoumat z hlediska pragmalingvistického, blíže se zaměříme na dvě oblasti, jimiž se mimo jiné tato jazykovědná disciplína zabývá – na **teorii řečových aktů** a **konverzační implikatury**. Budeme vycházet zejména z publikací H. Flídrové, M. Hirschové, J.L. Austina a H.P. Griceho.

„Pragmalingvistika (lingvistická pragmatika) je oblast lingvistiky, která zkoumá význam a užití jazykových tvarů v závislosti na komunikační situaci a typech řečových aktů. Jazykové fakty se popisují z hlediska lidské činnosti (pragma = činnost), tj. jazyk se zkoumá z hlediska jeho užití“ (Flídrová 1989: 58). Je to poměrně mladá jazykovědná disciplína – začala se vyvíjet v 70. letech 20.století v Americe. Má však hluboké kořeny, které můžeme hledat už v antice, například u Platóna (Vychodilová 2012).

2.1. TEORIE ŘEČOVÝCH AKTŮ

Teorie řečových (mluvních) aktů je problematika, kterou se jako první začal zabývat anglický logik J.L. Austin ve své práci *How to do things with words* vydané v roce 1962. Tato publikace vznikla na základě přednášek z roku 1955. Tradičně se podle něj vydělují tři základní mluvnické akty – lokuční, ilokuční a perlokuční.

Lokuční akt je popisován jako „říkání něčeho“. V rámci něj se dále vydělují akt fonetický, který spočívá v pronášení určitých zvuků (artikulace zvukového obrazu), fatický – vypovídání slov, která náleží k určitému slovníku a odpovídají určité gramatice, a rhetický akt, při němž se slova užívají s více či méně určitým smyslem (Austin 2000: 101-105). **Ilokuční akt** je jazykové jednání, které mluvčí provádí společně s aktem lokučním, jde například o slibování, varování, přikazování apod. (Vychodilová 2012). **Perlokuční akt** je určité působení na pocity, myšlenky nebo jednání posluchače (Austin 2000: 106). Pro přesnější porozumění si jednotlivé akty ukážeme na následujících příkladech:

Řekl: „Klidně to sněž.“ – prosté sdělení mluvčího, bez jakéhokoli podtextu nebo vedlejšího významu, jde tedy o lokuci.

Přikázal mi, abych to snědl. – v tomto případě vidíme ilokuci, a to proto, že nevíme, zda mělo jazykové jednání mluvčího nějaké následky. Nemůžeme s určitostí říci, jak adresát reagoval a jestli děj vykonal nebo ne.

Přemluvil mě, abych to snědl. – zde již můžeme s jistotou říci, že vyřčené mělo určitý následek, proto je tento příklad perlokucí.

Anekdota obsahuje všechny výše zmíněné typy aktů: její interpretaci můžeme považovat za akt lokuční, to, že je vyprávěna s určitým záměrem (v první řadě vyvolat smích) odpovídá aktu ilokučnímu a perlokucí je následně právě ono vyvolání smíchu (Vobořil 2009: 27).

Perlokuce se však nemusí zákonitě projevit smíchem. Podle Ju. Ščurinové můžeme v takovém případě hovořit o tzv. **nežádoucím perlokučním efektu** (*неинтенциональный перлокутивный эффект*), který nastává při narušení některého ze tří základních stádií příznačných pro komické řečové žánry:

1. pochopení
2. zhodnocení
3. účinek.

Při prvním stádiu *pochopení* může dojít například k tomu, že i když se mluvčí snaží situaci zlehčit, dojde k jejímu přiosťření, nebo adresát nijak nereaguje. Problémem se však může stát i stádium druhé – *zhodnocení*, a to tehdy, pokud se anekdota adresátovi jednoduše nelíbí. A v případě, kdy je narušeno první či druhé stádium, nemůže zákonitě dojít k žádnému *účinku*, což znamená, že je narušeno i stádium třetí (Щурина 1999).

Můžeme se také setkat s jiným, novějším dělením řečových aktů, a to, podle N. Formanovské, na akty a) sdělující informaci, b) vyjadřující názor, hodnocení, vztah (vyjadřující subjektivní postoj k situaci), c) získávající informaci, d) vybízející k ději a e) vytvářející, podporující nebo přerušující kontakt v souladu s normami řečové etikety (podle Flídrová 1989: 60–61). V následující anekdotě můžeme pozorovat řečové akty jak sdělující informaci (e), (g), tak i získávající informaci (a), (c), (h), vybízející k ději (b), (d), (f), (i) a v neposlední řadě i řečový akt etiketní (j):

Горячий эстонский парень лежит в постели с молодой женой.

(a) – Тарагоой, почему ты все время моолчишишь? (b) Скашии хоть чтоо-ниппуть!

(c) – Что же теппе сказаатть?

(d) – Ну, скашии, что люппишь мення.

(e) – Я люпплю теппя.

(f) – Скашии, что хоочешь мення.

(g) – Я хочуу теппя.

(h) – Почемуу ты все говоришишь потт мою диктооовку? (i) Скашии чтоо-ниппуть самм!

(j) – Спокоойной ноочи.

2.2. KONVERZAČNÍ IMPLIKATURY A MAXIMY

Druhou oblastí pragmalingvistiky, kterou se budeme v naší práci blíže zabývat, jsou konverzační implikatury a maximy. M. Hirschová definuje konverzační implikaturu jako „výsledek inferenčního procesu (procesu usuzování, vyvozování), který je nastartován v okamžiku, kdy si adresát uvědomí, že jeho komunikační partner porušuje některé zásady racionální, souvislé a soudržné komunikace, resp. že v partnerově výpovědi dochází k rozporu mezi tím, co se od něj adekvátně situaci očekává, a tím, co skutečně (doslova) říká. Protože vnímatel předpokládá, že takové porušování má určitý důvod, snaží se jej zjistit a dobrat se pravého smyslu výpovědi“ (Hirschová 2006: 139).

Teorie konverzačních implikatur má tedy vysvětlit, jak člověk dospívá k vyvozování významů, které nejsou vyjádřeny doslova. Aby mohla být realizována racionální a smysluplná komunikace, musí být dodržován tzv. **kooperační princip**, jehož definování se připisuje filozofu H.P. Griceovi (Hirschová 2006: 139).

Princip kooperace (kooperační princip): Tvůj komunikační přínos v daném bodě dialogu musí být takový, jaký vyžaduje záměr (směřování) daného dialogu (Грайс 1985: 222). Pro jeho dosažení vymezil H. P. Grice tzv. **konverzační maximy**: maximy kvality, kvantity, relevance a způsobu:

1. **Maximy kvality** (pravdivost informace) – buď při komunikaci pravdivý (Vychodilová 2012)
  - a) *neříkej nic, co by mohla být lež*
  - b) *neříkej nic, pro co nemáš dostatek důkazů* (Grice 1975).
2. **Maximy kvantity** (míra informace)
  - a) *tvoje výpověď nesmí obsahovat méně informací, než je nutné (pro dosažení cíle daného dialogu)*
  - b) *tvoje výpověď nesmí obsahovat více informací, než je nutné* (Грайс 1985: 222).
3. **Maximy relevance** (důležitost informace) – mluv k věci
  - a) *říd' se účelem diskuse*
  - b) *nemluv o tom, co do daného rozhovoru nepatří* (Vychodilová 2012).
- a) **Maximy způsobu** – vyjadřuj se jasně; mluv přehledně, bez fráží (Vychodilová 2012).
  - a) *vyhni se nesrozumitelnosti projevu*
  - b) *vyhni se nejednoznačnosti*
  - c) *mluv stručně*
  - d) *mluv uspořádaně* (Grice 1975).

V konverzaci se maximy jak dodržují, tak i porušují, a právě ono porušování má za následek konverzační implikaturu, tzn. usuzování, vyvozování takových složek sdělení, které nejsou vyjádřeny explicitně, mluvčí je ale i přesto sděluje (Hirschová 2006: 140). Jak jsme již zmínili výše, základním předpokladem pro smysluplnou komunikaci je kooperační princip, který musí být i v případě porušování konverzačních maxim dodržen.

K porušování maxim *kvality* dochází, pokud adresát odpovídá mimo téma, používá protimluvu, nadměrně užívá metafory, perifráze, nadsázku, hyperbolu, je ironický, lže, pomlouvá, používá polopravdy apod. Maxima *kvantity* jsou porušována následujícími způsoby: předáváním nadbytečných informací nebo naopak redukování množství informací, užíváním tautologie apod. Porušování *relevance* může být zapříčiněno pouhým naznačením informace formou narážky, zastíráním, komplikováním či tajením informací apod. Maximy *způsobu* jsou porušovány vágním,

nejasným, dvojnásobným, neurčitým vyjadřováním, špatnou výstavbou výpovědi apod. (Vychodilová 2012).

G. Leech doplnil kooperační princip ještě tzv. **principem zdvořilosti**, jehož obecná formulace zní: „minimalizuj vyjádření nezdvořilých přesvědčení a maximalizuj vyjádření zdvořilých přesvědčení“ (podle Hirschová 2006: 157). Zdvořilostní princip spadá pod řečovou etiketu a jsou mu podřízeny tyto maximy:

- a) maximy taktu („Respektuj zájmy ostatních! Nenarušuj hranice jejich osobního prostoru!“)
- b) maximy velkorysosti („Nezatěžuj druhé!“)
- c) maximy souhlasu („Neurážej druhé!“)
- d) maximy skromnosti („Nenech se chválit!“)
- e) maximy shody („Vyhýbej se výhradám!“)
- f) maximy souladu („Buď vlídný!“) (Аругтюнова, Падучева 1985: 27).

Nejen v běžné komunikaci ale i u anekdot se setkáváme s porušováním jednotlivých principů a konverzačních maxim. Nezřídka bývá na tomto základě založen komický efekt jednotlivých anekdotických textů. Na následujících příkladech můžeme pozorovat v prvním případě narušení maximy kvantity a v druhém maximy relevance:

– Почему я не вижу с тобой ту очаровательную блондинку?

– Врач запретил мне с нею встречаться.

– Ты что, заболел?

– Нет, просто врач – её муж.

V této anekdotě je podána neúplná informace, což vede k mylnému pochopení, na kterém je založen komický účinek.

В разгар семейной баталии жена кричит мужу:

– Уж лучше бы я вышла замуж за самого дьявола! Муж спокойно заметил:

– Но это невозможно: браки между близкими родственниками запрещены.

Tento příklad demonstruje porušování maximy relevance použitím narážky. Zároveň však muž porušuje i princip zdvořilosti (maximy souhlasu a souladu).

3. ANEKDOTA A KOMIČNO

V této části předkládané diplomové práce se budeme věnovat tématu, jež je pro anekdotu nejvíce příznačné, a to komičnu. Budeme vycházet mimo jiné z prací K. Komárka, L. Vobořila a O. Perechod'juka. Zaměříme se zejména na různé druhy komiky, se kterými se můžeme v anekdotických textech setkat, a vymezíme některé základní typy anekdot z komického hlediska.

V. Sannikov definuje komično takto: «комическое – это такое отклонение от нормы, которое удовлетворяет двум следующим условиям: 1) приводит к возникновению двух содержательных планов (от исходной точки совершается внезапный переход к конечному результату, резко отличающемуся от этой исходной точки); 2) ни для кого в данный момент не опасно, а для воспринимающих шутку даже принято, поскольку это отклонение вызывает в них лишенных этого недостатка, чувство превосходства, или же (в случае интеллектуальных шуток) довольство по поводу исправности их интеллекта» (Санников 2002: 22).

Vytvoření komického efektu pomocí uměleckých a řečových prostředků je hlavním účelem vyprávění anekdot. Jejich hlavním cílem je následné vyvolání smíchu u posluchačů. (Переходюк 1997: 125). Mnozí autoři se zabývají komičnem z estetického hlediska, například polský profesor B. Dziemidok nebo ruský estetik Ju. Borjev, v naší práci se ale zaměříme na komiku spíše z hlediska jazykového.

Je. Šmeljová a A. Šmeljev tvrdí, že mechanismy používané v anekdotách pro vytvoření komického účinku nejsou charakteristické pouze pro tento žánr. Dá se říci, že stejné sémantické mechanismy vytvářejí komický efekt v komediích, humoristických novelách, „častuškách“³ apod. Navíc jsou často tyto mechanismy shodné i v různých jazycích a kulturách (Шмелева, Шмелев 2002: 12).

K. Komárek považuje za jádro anekdoty **komickou skutečnost**, která má, podle jeho slov, podobu události, myšlenky nebo slovního vyjádření (komika situační, myšlenková a jazyková). Nejčastějším typem jsou anekdoty založené na **situační komice**, jejichž jádrem je humorná situace a její neobvyklé pochopení či pojmenování. Jazykové prostředky v nich mají pouze sdělovací funkci. V anekdotách založených na **komice myšlenkové** vyvolává komický efekt záměrná nelogičnost, která je

---

³ krátká ruská satirická píseň, obvykle improvizovaného obsahu, s náměty zpravidla milostnými, sociálními či agitačními (podle cs.wictionary.org)

podstatou tzv. absurdních anekdot, nebo také nesmyslný úsudek. Posledním typem jsou anekdoty založené na **jazykové komice**, v nichž je komickým jádrem zvláštní jazykový jev. Zde vytvářejí komično jazykové prostředky (Komárek 1992: 31, 32).

V. Sannikov pohlíží na vymezení anekdot poněkud odlišným způsobem. Rozděluje je pouze na dva typy: **referenční** a **verbální** (slovní), jejichž počet je značně nižší. Referenční texty využívají jazyk pouze jako médium, na rozdíl od verbálních, u kterých slouží jako přímý prostředek k dosažení komického účinku (podle Vobořil 2009: 78). O. Mesropová přisuzuje referenčním textům následující prostředky: 1. modifikace, deformace jevů, 2. nečekané srovnání či kombinace jevů, 3. porušení praxeologické normy, 4. spojení nesourodých a protikladných jevů, 5. absurdita (podle Vobořil 2009: 79). Tomu, jakými způsoby je dosahováno komického účinku v anekdotách verbálních, se budeme věnovat v kapitole 4.1.

Můžeme se také setkat se slovním spojením **lingvistická anekdota** (*лингвистический анекдот, языковой анекдот*). Tento typ anekdoty může být dvojího druhu – buďto čistě ruská, ve své podstatě shodná s verbální anekdotou vymezenou V. Sannikovem, nebo založená na shodných prvcích různých rovin dvou odlišných jazyků. Druhý zmíněný typ lingvistické anekdoty můžeme demonstrovat na následujícím příkladu:

Заходит в наши макдональдс американец, подходит к продавцу, показывает два пальца и говорит:

– „Тупица“!

А наш продавец протягивает ему руку и отвечает:

– *Очень приятно, а меня Васей зовут!*

Komický účinek v této anekdotě je založen na formální shodě fonetického přepisu anglického *two pizza* (/tu: 'pi:tsə/) ‚dvě pizzy‘, který v živém jazyce připomíná ruské slovo *тупица* ‚tupec, zbedněnec‘. S podobným jevem se můžeme setkat i v následujícím příkladu:

Заходит в кассу нашего аэропорта англичанин, показывает два пальца и говорит: "Ту тикетс туда, блин!"

– *А в ответ: "Куда, блин?"*

4. JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY V ANEKDOTÁCH

V následující části práce se budeme zabývat vybranými jazykovými prostředky, se kterými se můžeme v anekdotách setkat. Zaměříme se na jazykové prostředky, díky nimž je v nich dosahováno komického účinku, blíže se podíváme na jejich strukturu a pár slov věnujeme také prvkům, které v anekdotě imitují hovorovost.

4.1. JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY PRO DOSAŽENÍ KOMICKÉHO ÚČINKU

Nyní věnujeme několik odstavců některým jazykovým prostředkům, díky kterým je dosahováno komického účinku u slovního humoru. Přirozeně nemůžeme vyjmenovat všechny, protože by si tato problematika zasloužila celou novou práci, zaměříme se tedy pouze na ty, které považujeme za nejčastější. Nutno podotknout, že podle A. Lendvaie je pro ruský jazykový humor typický postup, kdy komický účinek vytváří několik dílčích prostředků, tzv. **synergie**. V ruské anekdotě se podle jeho slov nejčastěji užívá kombinace cizího přízvuku, zaměňování významů a porušování konverzačních maxim (Лендваи 2011).

Prostředky fonetické – k těmto prostředkům můžeme zařadit větnou melodii, díky které může mluvčí změnit modalitu neutrálních vět a tím jí přisoudit jiný význam, dále neobvyklou artikulaci hlásek či přidání parazitního zvuku apod. (Komárek 1992: 34, 35). V prostředí ruské anekdoty existují určité stereotypní fonetické anomálie, řadí se k nim dětské šišlání, ráčkování, koktání, „kavkazský“, „východní“, židovský, čukotský a jiné přízvuky postav (Лендваи [b. r.]: 97). Například:

Грузин сидит на пляже и видит уходящую купаться девушку.

– Дэвушка, а дэвушка! Не ходы купаса - там крокодылы!

Ноль внимания.

– Дэвушка, а дэвушка! Неходы купаса - утонишишь!

Та поворачивается.

– Вах! Иды, иды, купайса - крокодылы не тонут!

- *Товагищъ Дзегжинский, это вы бычки в очко кидаете?*
- *Да, я товарищ Ленин!*
- *Не надо батенька, чегтовски тгудно гаскугиваются...*

Prostředky slovotvorné – pomocí slovotvorby může být komického efektu dosaženo několika způsoby: je vytvořeno slovo nové (okazionalismy, neologismy) nebo je u některého slova změněn význam v důsledku chybně rekonstruovaného postupu (Komárek 1992: 35). L. Vobořil uvádí, že se v anekdotách využívají také zkratky či zkratková slova, jimž se nejčastěji přisuzuje jiný obsah než stávající (Vobořil 2009: 83):

- *Как расшифровать слово **ОГПУ**? — задал вопрос политрук на политзанятиях.*
- *О, господи, Помоги Убежать, — ответил солдат.*
- *Если наоборот, то Убежишь, Поймают, Голову Оторвут.*

Prostředky lexikální – u ruských anekdot bývá komický účinek mimo jiné založen i na kontrastu různých vrstev slovní zásoby (např. typicky „prostorečnoje“ slovo může být použito v kontextu stylisticky neutrální výpovědi, což následně vyvolává smích) (Vobořil 2009: 67). V následující anekdotě spočívá komický účinek v tom, že představitel církve hovoří řečí typickou pro tzv. nové Rusy, tzn. používá žargon a „prostorečnyje“ výrazy:

После службы в храме к батюшке подходит новый русский:

- *Ну, ты, братан, в натуре классно лепишь!*

Батюшка в ответ:

- *Да ты как разговариваешь со служителем?!*
- *А что? Я тут хотел десять тысяч баксов пожертвовать...*

Батюшка:

- *Да ты, братан, в натуре, козырной кореш!*

Nezřídka do anekdot vstupují slova pouze se svým lexikálním významem (Komárek 1992: 36). V důsledku toho můžeme v ruských anekdotách najít jevy

vytvářející komický účinek na základě vzájemných lexikálně-sémantických vztahů mezi slovy.

- 1) **Mnohoznačnost** (polysémie) – „existence více než jednoho významu pro jednu formu“ (Hladká 2012: 89). Mnohoznačnosti je v jazyce využíváno z prostého důvodu: každá věc, vlastnost a děj nemůže mít své vlastní pojmenování, a to z důvodu čistě ekonomického, slovní zásoba by v takovém případě byla příliš objemná a tudíž nezvladatelná (Novotný 1997: 106). Podle O. Perechod'juka jsou verbální anekdoty, jejichž komika je založena právě na polysémii, nejčastějším typem a tvrdí také, že mnohoznačnost slov je nevyčerpatelný zdroj pro hru se slovy (Переходюк 1997: 125). Za zvláštní druh polysémie využívané v anekdotách můžeme považovat i narušení struktury frazeologické jednotky tím, že je chápána ne jako jeden frazeologismus, ale jako sled samostatných slov s vlastním významem (Komárek 1997: 37). Jako příklad užití polysémie pro vytvoření komického efektu uvedeme anekdotu, ve které pozorujeme použití mnohoznačného slova *капусты* (1. ‚zelí‘, 2. ‚peníze‘) :

– *Мама, а правда, чтобы сиськи выросли нужно есть **капусту**?*

– *Ой доченка, это раньше так было, сейчас для этого достаточно иметь **капусту**.*

V následujícím příkladu je užito frazeologismu *на глаз*, který je pochopen v přímém smyslu, tedy doslovně:

Приходит заяц в магазин. За прилавком стоит волк-продавец.

– *Насыпьте мне, пожалуйста, килограмм соли.*

– *Понимаете, у нас весов нет, давайте я вам **на глаз** насыплю.*

– *На нос себе насыпьте, собака серая!*

- 2) **Homonymie** – „podobně jako u polysémie také v případě homonymie manifestuje jedna forma více významů, na rozdíl od polysémie však mezi homonymy neexistuje žádná přímá souvislost a jejich formální shoda bývá pouze náhodná“ (Hladká 2012: 90). Anekdoty s homonymickými

prvky také patří mezi těmi jazykovými k jednomu z nejčastějších. Jako ukázka nám poslouží následující příklad:

Вечер. Полумрак... Свечи. Он и она. Закончили ужин. Она ему нежно на ухо:

– Ну всё, теперь ты мой...

– Бот ещё! Сама мой!

Jak můžeme vidět, komický efekt je v této anekdotě založen na homonymii forem přivlastňovacího zájmena *мой* a imperativu slovesa *мыть* – *мой*.

- 3) **Synonymie** (stejnoznačnost, souznačnost) – „vztah mezi jazykovými jednotkami, které mají ekvivalentní význam, odlišují se však svou formou“ (Hladká 2012: 79). O. Perechod'juk uvádí, že se některých anekdotách můžeme setkat s tzv. kontextuální synonymizací (*контекстуальная синонимизация*) a jako příklad uvádí následující text:

Сын спрашивает:

– Мама, правда, что вытрезвитель сгорел?

– С чего ты взял?

– А папа сегодня весь день пел: «Враги сожгли родную хату...»

U chlapce dochází k neočekávanému sblížení dvou významově zcela odlišných slov, což vyvolává kýžený komický účinek (Переходюк 1997: 126)

- 4) **Paronymie** – vztah slov, která jsou „formálně podobná, ale významově zcela odlišná“ (Hladká 2012: 91). Jako příklad paronymie poslouží následující anekdota:

– Алё, турагентство? Я хотел бы заказать тур!

– Здравствуйте, слушаю вас. Куда вам?

– Нет-нет, к удавам я не хочу!

– Нет, вы не поняли: надо куда вам?

– Эх... Ну, надо так надо! Оформляйте к удавам!

Komického účinku je v předchozím příkladu dosaženo nedorozuměním, které vzniklo na základě podobnosti výrazů *куда вам* a *к удавам*.

Prostředky syntaktické – na vyjádření komiky z hlediska syntaktického se podílejí podle slov L. Vobořila různé syntaktické figury: zeugma, anakolut, atrakce, elipsa, kontaminace, aposiopese, epizeuxis, chiasmus a dále také srovnávací konstrukce se spojkou *как* nebo tzv. syntaktická homonymie (Vobořil 2009: 84). Se syntaktickou homonymií v pravém slova smyslu se setkáváme u slovního humoru zřídka, často jde ruku v ruce s homonymií lexikální či polysémií (Санников 2002: 107). Tento jev můžeme demonstrovat na následujícím příkladu:

– Скажите, вы **случайно** не сын старика Карамовича?

– Да, сын, но что „случайно“, я слышу впервые.

V této anekdotě pozorujeme syntaktickou homonymii výrazu *случайно* – v první replice jde o vsuvku vyjadřující domněnku, v replice druhé o příslovečné určení. Z jiného úhlu pohledu může jít také o lexikální polysémii tohoto slova, my se však spíše přikláníme k první možnosti interpretace, jelikož dochází k mylnému pochopení výpovědi na základě stavby celé syntaktické konstrukce. Totéž vidíme i na následující anekdotě, ve které je komický účinek založen na homonymii slovních spojení *ждать ребёнка* („čekat dítě“) a *ждать кого* („čekat na koho“).

Мужчина сидит в коридоре перед классом и ждёт свою дочь.

– *Вы ждёте ребёнка?* - спрашивает проходящая мимо учительница.

– *Нет, я такой пузатый от пива.*

Jak jsme již zmínili, v anekdotách nezřídka dochází k **synergickému působení více prostředků najednou** pro vytvoření komického účinku. Synergii si blíže popíšeme na několika následujících příkladech:

– Дети, давайте знакомиться. Расскажите, например, кто у кого в семье самый старший?

– У меня в семье бабушка.

– А у меня дедушка.

– **Пра-пра-пра-пра-прабабушка.**

– Но это же невозможно!

– **Во-во-во-во-во**возможно.

V této anekdotě pozorujeme kombinaci fonetického (kockání), pravopisného (napodobení kockání v písemné formě) a slovtvorného prostředku (slovtvorná předpona *пра-*).

Идет грузин, а перед ним две блондинки :

– Девушки я вас хачу

– А мы нет!

– Ну **мынет**, так **мынет**

V anekdotě je užito kombinace cizího, konkrétně gruzínského, přízvuku, jeho napodobení v písemné formě a paronymie slova *минет* a výpovědi *мы нет*.

Ленин с Крупской сидят и пьют чай. Вдруг на лестнице раздаётся страшный грохот и лягг.

– Наденька, кажется, в психожей упал несгогаемый шкаф...

– Нет, Володя, это **железный Феликс** на перилах катается.

V tomto příkladu jde o synergii gruzínského přízvuku, jeho napodobení v písemné formě a doslovného chápání ustáleného spojení *железный Феликс* (mnohoznačnost adjektiva *железный*).

4.2. VYBRANÉ JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY TYPICKÉ PRO STRUKTURNÍ ČÁSTI ANEKDOT

V následující podkapitole teoretické části se zaměříme na textovou strukturu a vybrané jazykové prostředky typické pro jednotlivé strukturní části ruských anekdot – vymežíme a podáme charakteristiku metatextového úvodu, autorského textu a řeči

postav. Vycházet budeme zejména z publikace Je. Šmejlevy a A. Šmeljeva a vlastního pozorování.

Při vyprávění anekdot se často setkáváme s tzv. **metatextovým úvodem** (*метатекстовый ввод*), což jsou fráze typu: *Už jsi slyšel anekdotu (vtip) o...? Znáte tu anekdotu (vtip) o...? Řeknu vám anekdotu (vtip) o...* apod. Právě tento příznak odlišuje daný řečový žánr od jiných, například od žertu (*шутка*). Obvykle není metatextový úvod považován za součást textu anekdoty, existují však výjimky typu:

– *Знаете самый короткий анекдот?*

– ???

– *Коммунизм. А самый длинный?*

– ???

– *Путь к коммунизму.* (Шмелева, Шмелев 2002: 29).

Přestože není metatextový úvod součástí anekdoty, i tak hraje velmi důležitou roli: udává, o jaký typ textu půjde a odkazuje k jistému tematickému cyklu, což zapříčiní aktivování příslušných informací, které posluchač v souvislosti s daným cyklem má (Vobořil 2009: 52). Pokud tedy vypravěč anekdotu uvede slovy: *„Слышал анекдот о Ржевском на бале?“*, v posluchači to vyvolá očekávání, že bude vulgární, se sexuální podtextem, stejně jako ostatní anekdoty daného cyklu.

V rámci samotné anekdoty vydělují Je. Šmeljová a A. Šmeljev dva typy textu - *текст повествователя (текст «от автора»)* a *речь персонажей* (Шмелева, Шмелев 2002: 31).

Autorský text

Текст повествователя („autorský text“) má svůj charakteristický slovosled – na prvním místě stojí sloveso (téměř bez výjimky v přítomném čase, což navozuje atmosféru, že se děj odehrává právě v tomto okamžiku), za ním následuje podmět a ostatní větné členy (Шмелева, Шмелев 2002: 32–33). Tuto myšlenku můžeme demonstrovat na následujících příkladech:

Играют дети в салки, бегают, кричат. Один другого догоняет, а он руки над головой подымает и кричит:

– Я в домике!

Тот, кто догнал, отвечает ему смачный пендаль и говорит:

– А я ИПОТЕКА!!!

Приходит баскетболист на рынок и просит:

– Взвесьте мне, пожалуйста, один килограмм этих абрикосов.

Продавец отвечает:

– Молодой человек, нагнитесь, это же тыквы!..

Existují však i anekdoty, které tento specifický slovosled nemají, v některých případech se setkáváme také se slovesy v minulém čase:

Правительство Украины загрузило в мощный компьютер подборку новостей из интернета и поставило ему вопрос:

– Что надо сделать, чтобы Украина стала Европой?

Компьютер долго переваривал полученную информацию, а затем выдал ответ:

– Немедленно пристрелить жирафа в Киевском зоопарке!

Často v rámci autorského textu anekdot pozorujeme i pouhé jednoslovné (popř. několikaslovné, avšak velmi krátké) uvedení do děje, například: *Экзамен. Переписка по аське. В IKEA. Звонит телефон.* apod. Můžeme však najít také anekdoty, které žádný autorský text neobsahují a sestávají pouze z jednotlivých replik postav, nevyžadují tedy žádné uvedení do situace:

– Дорогая, давай уедем в Австралию.

– Да кому мы там нужны!

– Это ты верно заметила, остаемся. Пусть нас грабят здесь.

Řeč postav

Již výše jsme zmínili, že je anekdota charakteristická svou cykličností, což napomáhá paměti rekonstruovat celý obraz dané postavy. V tom hraje nemalou roli právě i řeč hrdinů. Některé anekdotické postavy mají své určité, neměnné řečové

charakteristiky („jazykovou/řečovou masku“), které často korelují s jejich charakterovými rysy (Шмелева, Шмелев 2002: 37–42). Právě tato problematika bude ústředním tématem praktické části předkládané diplomové práce, ve které se pokusíme předat celkový portrét vybraných hrdinů anekdot zejména na základě jejich řečového chování.

4.3. PRVKY HOVOROVOSTI V ANEKDOTÁCH

V této kapitole se budeme věnovat hovorovému jazyku a jeho jednotlivým rysům, které se projevují v nejrůznějších jazykových rovinách – fonetické, morfologické, slovtvorné, lexikální i syntaktické. Vycházet budeme z publikací H. Flídrové, Je. Zemské a N. Šanského a přednáškových kurzů L. Stěpanové pro studenty ruské filologie na katedře slavistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého.

„Prvky hovorové ruštiny všech rovin přítomné v současných ruských anekdotách evokují v adresátovi (posluchači/čtenáři) dojem, jako by šlo o skutečně mluvený projev, v zásadě jde však pouze o jeho reflexi, stylizaci. (...) Tato stylizace je důsledkem jednoho ze základních požadavků anekdoty – realističnosti“ (Vobořil 2009: 71).

Stylistické hranice hovorového jazyka jsou velmi široké, poněvadž v něm mohou být zahrnuty prvky jak knižního tak i nespisovného jazyka (Flídrová 1989: 105).

Hovorovost v rovině fonetické

Partneři jsou v běžné komunikaci v bezprostředním kontaktu, což má společně s poměrně rychlým tempem řeči za následek nedbalost ve výslovnosti a menší akustickou zřetelnost. Dochází tak k redukci a zkracování slov (Сан Саныч = Александр Александрович apod.) (Flídrová 1989: 108). Je. Zemská tvrdí, že je pro fonetiku hovorové řeči příznačná variantnost. Jedna a ta samá slova mohou být vyslovena různě v závislosti na tempu řeči a rozhodnutí mluvčího (Земская 1987: 193). V anekdotách se s tímto jevem setkáváme i v jejich psané podobě, což dokazuje následující příklad, ve kterém můžeme vidět hovorovou formu slova *сейчас* – *щас*:

Выпивают на троих орёл, конь и черепаха. Водка кончается.

Орёл говорит:

*- **Щас** летаю!*

Принёс водки. Опять всё выпили.

Конь говорит:

*- **Щас** сбегаяю!*

Принёс ещё водки, и она кончилась. Все смотрят на черепаху.

Черепаха говорит:

*- **Щас** сползаю!*

Орёл с конём:

- Сиди уж, сами ходим.

Novorovost v rovině morfologické

V rovině morfologické má hovorová ruština nejméně specifických rysů, nicméně i přesto jich několik najdeme (Flídrová 1989: 109). Setkáváme se s častějším užíváním zájmen než v kodifikovaném jazyce. Zájmena často zaměňují určitá podstatná jména, což má za následek nižší výskyt substantiv. V hovorovém jazyce existuje také zvláštní forma vokativu, která se užívá ve funkci oslovení (пап!, мам!, Петь!, Катюш!...) (Земская 1987: 73–77). V následující anekdotě můžeme pozorovat užití právě této formy:

*– **Пап**, а откуда я взялся?*

*– **Пойди** у мамы спроси.*

*– **Мам**, а как я появился?*

*– **Пошла** я однажды в горы и встретила там прекрасного оленя, а твой папаня как был козлом, так козлом и остался!!!*

K hlavním charakteristickým rysům patří zejména to, že v hovorové ruštině zcela chybí příčestí a přechodníky a nejsou typické krátké tvary přídavných jmen (Flídrová 1989: 109). V hovorové ruštině se z jedné strany setkáváme s tzv. vyrovnáváním anomálií (nesklonná slova se skloňují apod.), z druhé strany se však projevuje tendence k analytičnosti (neskloňují se některé číslovky apod.) (Vobořil 2009: 68).

Hovorovost v rovině slovtvorné

Pro slovtvorbu ruského hovorového jazyka je typická zejména univerbizace a zkracování slov (*зачётка* = *зачётная книжка*, *фак* = *факультет*) (Земская 1987: 113–114).

Hovorovost v rovině lexikální

Jelikož si člověk při spontánním mluveném projevu obvykle nejdříve vzpomene na slovo nejužívanější, je slovní zásoba hovorové ruštiny poměrně úzká (Flídrová 1989: 108). Podle zjištění O. Sirotininové tvoří zájmena a částice v hovorové ruštině velkou většinu – skoro polovinu všech slov (podle Flídrová 1989: 108). V anekdotách se objevují částice běžně:

– *Я вас должна предупредить, что через сорок минут вернется мой муж.*

– *Ну и что? Я ведь ничего такого не делаю!*

– *Вот именно. А время-то идет.*

Často se setkáváme se zdrobnělinami, a to i pro označení neutrálních předmětů (Vobořil 2009: 67). Velmi rozšířené jsou i tzv. relativy – slova, která jsou užívána jako reakce na výpověď (Flídrová 1989: 110).

Je. Zemská uvádí, že se v hovorovém jazyce vyskytují různé skupiny slov: od spisovných, přes termíny, slova převzatá z cizích jazyků, až po různě stylisticky zabarvená slova, „prostorečije“, dialekty a žargon (Земская 1987: 27). Zde je nutné zmínit, že hovorová ruština patří, na rozdíl od dialektů, žargonu a „prostorečija“, v ruském prostředí ke spisovnému jazyku (Stěpanova 2010).

„*Prostorečnoje*“ *lexikum* jsou stylisticky snižená slova, charakteristická svou expresivností, stojící mimo spisovný ruský jazyk (Stěpanova 2010). V rámci něj se vydělují i tzv. vulgarismy – hrubá, „sprostá“ slova. Podle N. Šanského vulgarismy svou hrubostí silně „špiní“ ruský jazyk (Шанский 1972: 134).

Žargonismy se vyznačují vysokou mírou expresivity a familiárnosti (Земская 1987: 29). Je to lexikum užívané určitými skupinami lidí (zejména sociálními), které mají společné zájmy, dovednosti apod. V žargonu se běžně užívají tzv. parazitická slova

(слова-паразиты), která nenesou žádný význam (*мина, в натуре...*) (Stěpanova 2013).

V následující anekdotě můžeme najít jak hovorové výrazy (*лады, нынче*), tak i „prostorečnyj“ (*братан*) a žargonismus (*баксы*):

Выясняет один новый русский у другого:

– Так, **братан**, стало быть, надо тебе двести штук **баксов**. Вот я их тебе дам, а какая гарантия, что ты их через месяц вернешь?

– Слово честного человека!..

– **Лады!** Вот **нынче** вечером ты этого человека и приводи, поглядим, поразговариваем.

Dialektismy jsou slova užívaná skupinami lidí, kteří sdílí společné území, a stejně jako „prostorečnyje“ slova stojí za hranicemi spisovného ruského jazyka. Vydělují se následující typy dilektismů:

- a) lexikální (slova, která mají svůj ekvivalent ve spisovném jazyce)
- b) lexikálně fonetické (slova, která se od spisovných odlišují pouze svou zvukovou stránkou)
- c) lexikálně slovotvorné (slova, která se liší od spisovných pouze svou slovotvornou strukturou)
- d) lexikálně sémantické (slova, která existují i ve spisovném jazyce, ale v dialektu mají odlišný význam)
- e) etnografické (slova, která označují předměty a jevy, existující pouze v dané dialektické skupině) (Шанский 1972: 119–120).

Na příkladu můžeme vidět použití dialektického slova *брехать* ‚lhát‘:

– Ты на работе-то потеешь?

– Еще как.

– Да ладно **брехать**. Ты же целый день сидишь на порносайтах в своем офисе.

– Так шеф по 6-7 раз заходит, а мой стол самый ближний к входу.

Ховоровост в ровинѣ синтактике

Про ховоровый языкъ jsou příznačné krátké, málo rozvité věty, odlišný slovosled, volná spojení, neúplnost a eliptičnost vět. Typické je také užívání nominativu či vynechávání spojovacích výrazů. Pro slovosled platí následující zákonitosti a zvláštnosti:

1. tendence umisťovat nejdůležitější informaci co možná nejbliže k začátku věty
2. réma předchází tématu
3. možnost přerušování slovních spojení
4. zvláštní umístění částic
5. s částmi souvětí je možné volně disponovat
6. sémantické spojky se volně rozmisťují (Flídrová 1989: 111–113).

S napodobováním ховоровého языка se v anekdotách setkáváme nejen v řeči jednotlivých postav, ale také v rámci autorského textu:

Бухой *новый русский заваливается в публичный дом.*

– *Мне бы того...*

– *Все сделаем - отвечает администратор - Все будет по высшему разряду.*

Только надо вначале внести деньги. Такса - 500 долларов.

НР *выпячивает* глаза:

– *Ты че, офигел, в натуре?! Твою таксу пусть Бобик трахает!*

5. HRDINOVÉ RUSKÝCH ANEKDOT

Dříve než přistoupíme k praktické části práce věnované charakteristice jednotlivých vybraných postav, pokusíme se vyjmenovat nejběžnější hrdiny, se kterými se můžeme v ruských anekdotách setkat. Při vytváření seznamu a klasifikování nejtypičtějším ruských anekdotických postav budeme vycházet z vlastního pozorování ruských webových stránek.

Na internetu se můžeme setkat s dvojitým dělením ruských anekdot, a to buď podle tematických okruhů (политические анекдоты, компьютерные анекдоты...) nebo podle postav („*anekdoty o...*“, „*анекдоты про...*“). O tom, jaká témata jsou ruským anekdotám nejbližší, již byla řeč v první kapitole, proto se zaměříme pouze na nejčastější cykly, které jsou věnovány postavám:

- **obecné postavy z běžného života** – blondýnky (brunetky), opilci, gayové, muži, ženy, dívky, děti, zvířata, sousedi, milenci, tchýně a mnohé další.
- **příslušníci různých povolání a profesí** – lékaři, lékárníci, vojáci, britští vědci, policisté, programátoři, rybáři, studenti, advokáti apod.
- **příslušníci národů a etnik** – Estonci, Ukrajinci, Židé, Čukčové, Gruzínci, Angličané, Arméni, „noví“ Rusové apod.

Kromě takto obecných se setkáváme i s konkrétními postavami z nejrůznějších oblastí:

- **politici představitelé** – Lenin, Stalin, Brežněv, Putin, Medveděv apod.
- **reální představitelé jiné než politické oblasti** – Berezovskij, Bill Gates apod.
- **folklórní, literární či filmové postavy** – poručík Rževský, Čapajev, Baba Jaga, děda Mráz, Koblížek, Zlatá rybka, Sherlock Holmes, Čeburaška, Stierlitz apod.
- vně tohoto dělení stojí **Vovočka** – hrdina bez jakéhokoli folklórního, literárního či filmového prototypu, postava ryze anekdotická.

Zjednodušeně můžeme postavy vystupující v ruských anekdotických textech rozdělit na ty, které mají svůj reálný prototyp (Lenin, Putin, Bill Gates, Čapajev, Sherlock Holmes...), a ty, které jej nemají (Ukrajinci, Židé, Noví Rusové, Arménské rádio, Vovočka...). Nyní již přejdeme k praktické části, ve které se pokusíme předat kompletní portrét vybraných hrdinů ruských anekdot. Vycházet budeme především z jejich řečového chování.

PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části předkládané magisterské diplomové práce se pokusíme o rozbor jednotlivých anekdotických postav na základě jejich řečového chování. Anekdota je folklórní žánr, který má ve většině případů velmi krátký rozsah, tzn. že postavy se v nich, na rozdíl například od pohádek, nemohou nijak vyvíjet. Proto je důležitá, jak již bylo řečeno v teoretické části, cykličnost anekdot – jednotlivé syžety mají určitý jednotný základ a každý cyklus má svou vnitřní paměť, která umožňuje zrekonstruovat obraz celé postavy.

Ústředním tématem této části práce bude charakteristika jednotlivých cyklů, přičemž se pokusíme o přiblížení nejtypičtějších řečových rysů jednotlivých postav a jejich celkového portrétu na základě analýzy vybraného množství ruských anekdot.

Předmětem zkoumání budou v našem případě současné ruské anekdoty, excerpované zejména z internetových stránek *www.anekdot.ru*, *www.anekdoty.onru.ru*, *www.bestjoke.org.ua*, *www.shytok.net*. Primárním zdrojem byl první zmíněný web, na kterém je k letošnímu roku možné najít téměř 500 tisíc anekdot, zaměřuje se však také na zábavné příběhy, průpovědky, básničky a kreslené anekdoty. *Www.anekdot.ru* je největší a první každodenně obnovovaná humoristická webová stránka ruského internetu. Každý den ji navštíví cca 100 tisíc uživatelů (za měsíc více než milion) a za dobu své existence (přibližně 20 let) nashromáždila více než milion humorných textů⁴.

Excerpovaný materiál pro praktickou část čítá 859 anekdot, jejichž hlavními hrdiny jsou příslušníci národů a etnik (Estonci, Ukrajinci, Rusové – noví Rusové, Gruzínci, Čukčové), rádio Jerevan, političtí představitelé (Stalin, Lenin) a literární a filmové postavy (Čapajev, poručík Rževský). Každá ze zkoumaných anekdot obsahuje alespoň jednu repliku adresovanou jiné osobě, než je sám hrdina.

CELKEM	859
RÁDIO JEREVAN	135
NOVÍ RUSOVÉ	107
POURUČÍK RŽEVSKÝ	105
ČAPAJEV	104
GRUZÍNCI	102
ČUKČOVÉ	81
LENIN	60
UKRAJINCI	58
STALIN	57
ESTONCI	50

⁴ oficiální informace získané z *www.anekdot.ru*

1. PŘEDSTAVITELÉ NÁRODŮ A ETNIK V RUSKÉ ANEKDOTĚ

Anekdoty o nejrůznějších národech a etnikách jsou v ruském prostředí velmi rozšířené. Představitelé jiných národností mají nejen své osobité charakterové rysy (povětšinou hloupost), ale liší se především specifickými řečovými zvláštnostmi (přízvuk, nesprávná flexe slov apod.).

1.1. PŘEDSTAVITELÉ SOUSEDNÍCH ETNIK V RUSKÉ ANEKDOTĚ

K představitelům sousedních etnik, tzv. „jinorodců“, řadíme z vybraných hrdinů ruských anekdot Gruzince a Čukči. Vycházíme tak z rozdělení Je. Šmeljevy a A. Šmeljeva, kteří ve své publikaci zmiňují, že by se sice tyto postavy již měly formálně řadit k cizincům, avšak i přesto si podle nich tyto národy zachovaly jisté rysy „jinorodců“ – národů, které žijí bok po boku s Rusy, plně neovládají ruský jazyk a liší se od nich jistými charakterovými rysy a každodenními zvyky (Шмелева, Шмелев 2002: 50). Na rozdíl od autorů, kteří k sousedním etnikům řadí také Ukrajince, budeme my tuto postavu rozebírat v rámci skupiny *cizinců*, jelikož se od Gruzinců a Čukčů v mnohém liší svou řečovou charakteristikou.

Nejtypičtějším příznakem „jinorodce“ v ruské anekdotě je jeho přízvuk a nesprávné tvoření jednotlivých tvarů slov. To má většinou pouze doplňující funkci a „vtipnost“ pouze podporuje, setkáváme se však i s takovými anekdotami, jejichž komický účinek je založen výlučně na tomto příznaku, což dosvědčuje následující příklad:

Грузины играют в шахматы.

– *Мат!*

– *Чей мат?*

– *Твой мат!*

– *Ах ты мой мат!?! А я твой мат и отец!*

Nehledě na to, že je Rusko největším státem světa a na jeho území žije obrovské množství nejrůznějších etnik, setkáváme se v anekdotách ve větším objemu pouze s Gruzinci, Čukči a Židy. Toto přisuzují Je. Šmeljeva a A. Šmeljev nutnosti rozpoznat

postavu (Шмелева, Шмелев 2002:50). Pro paměť by bylo problematičtější rekonstruovat obrazy hrdinů, pokud by jich v ní bylo uloženo příliš mnoho.

1.1.1. GRUZÍNCI

Anekdotický Gruzíнец je člověk nepříliš vysoké inteligence, často se u něj setkáváme s neporozuměním některým ruským slovům (a). Ve většině anekdot se chovají nevhodně, mají sexuální narážky, projevují se u nich také homosexuální sklony (b). Typické je pro ně tykání, nehledě na postavení anekdotického partnera komunikace. Pokládají nevhodné otázky, jsou drzí a neumějí se chovat ve společnosti – porušují tak princip zdvořilosti.

(a) *Прилетает грузин в Москву, садится в такси и говорит:*

– Мне в магазин «Принцип».

Водитель:

– Нету такого магазина. Может, вам в ГУМ или ЦУМ?

Грузин:

– Нет, мне Гиви сказал, что в Москве, в принципе, все есть!!!!

(b) *Два грузина приходят в баню. Раздеваются, идут в парную.*

Вдруг падает мыло.

– Гогги, подыми мыло.

– Сам подыми.

– Значит так, по два раза подымаем, быстро моемся и уходим.

Nejčastějším prostředím, ve kterém se Gruzíнец v anekdotách pohybuje, je lékařská ordinace, do níž přichází se svými zdravotními problémy, a tržiště, na němž obchoduje zejména s pomeranči.

Stejně jako například Čukčové mají Gruzínci svůj typický přízvuk, porušují princip gramatické shody a nesprávně ohýbají slova. Užívají jednoduché a neúplné věty často zakončené částicemi *a?* nebo *da?*.

Ruské *да?* může mít různé pragmatické funkce v závislosti na intonaci a typu diskursu. Může sloužit k ujištění mluvčího, zda mu posluchači rozumí, nebo zda-li s ním souhlasí. Při plánování věcí budoucích vyjadřuje *да?* naději mluvčího, že bude posluchač s návrhem souhlasit. Gruzínci užívají tuto částici současně s imperativem, což protirečí normě ruského spisovného jazyka, ale právě toto užití je blízké k druhé zmiňované funkci ruského *да?* (Шмелева, Шмелев 2002: 52).

Kromě častého užívání částic se v replikách anekdotického Gruzínce setkáváme také s hojným výskytem citoslovcí, zejména pak citoslovce *ВАХ!* Typické je také oslovení *кацо*, či jména jako *Гози, Гиви* a *Гия*.

Ruské anekdoty o Gruzíncích jsou založeny zejména na rozkazovacích a zvolacích větách a slovesech v imperativu. Často se také představitelé této národnosti obracejí na druhé s prosbou, jejich jazyk je hovorový a, jak již bylo řečeno, nasycený částicemi a citoslovci. Nevyhýbají se ani užití hovorových až neslušných a vulgárních slov (ruský мат).

Většinu z výše uvedených charakteristik můžeme demonstrovat na následující anekdotě (c):

(c) *Грузин в ресторане заказывает:*

– (1) *Слушай, да? Адын шяшлик, адын асэтрына, да? Адын стакан рыба, да?*

Приняв заказ, официантка принесла заливную осетрину и стакан коньяка.

Грузин возмутился:

– *Слушай, да?! Нэт каньяк... Стакан рыба, панэмаешь, да?*

Официантка унесла коньяк и принесла стакан водки.

– (2) *Ай, вай, вах! Зачэм водка? Панэмаешь, рыба, да?!*

Официантка унесла водку и привела метрдотеля, крутого малого с вытирающими бицепсами.

Тот хмуро и осуждающе поинтересовался:

– (3) *Чего, кацо, капризничаешь? Где ты видел рыбу в стакане?*

Пить надо меньше...

– (4) *Ай, вай, вах! Нэ панэмаешь, да? Водка есть - лэй стакан, да? Пиво есть - лэй апать, да? Кто получился?*

– *Ерш получился, - сообразил метрдотель.*

– (5) *Вах, вах! Ерш - рыба, да? Лэй стакан рыба!*

V první replice (1) můžeme pozorovat sloveso v imperativu společně s částicí *да?*, zároveň i její nadužívání a tykání neznámému člověku. Vidět můžeme také typický gruzínský přízvuk, který se v písemné formě projevuje zejména těmito příznaky: 1. psaní a místo o v nepřízvučné pozici, 2. nerozlišování měkkosti a tvrdosti (слюшай, адын), 3. zaměňování ш za щ.

U slovního spojení *стакан рыба* je užitá nesprávná vazba (*стакан чего*) a slovo *рыба* je tedy ve špatném tvaru. V replikách označených (2), (4) a (5) můžeme pozorovat nejen velmi časté použití částice *да?*, ale také citoslovcí, zejména *бах*. V replice (3) je vidět oslovení *кацо*, v tomto případě užitě člověkem negruzínské národnosti, není však výjimkou, že se takto v anekdotách oslovují i samotní Gruzínci mezi sebou. V celé anekdotě převládají rozkazovací věty a věty vyjadřující prosbu.

1.1.2. ČUKČOVÉ

Čukčové jsou v ruských anekdotách zobrazováni jako hlupáci, ne však v pravém smyslu slova. Ve své podstatě jsou velmi chytří a bystří. Anekdotický Čukča je člověk spjatý s přírodou a tradicemi, jehož nedokonalost, která se posluchači/čtenáři jeví jako hloupost, se projevuje pouze při jeho styku s civilizací, velkým městem (a). Právě na tomto je nezdárka založen komický efekt anekdot – Čukča žijící daleko v tajze se dostává do velkého města a nedokáže pochopit jednoduché městské záležitosti, například cestování dopravními prostředky (b).

(a) *Идет чукча по перрону вдоль состава и в каждый вагон головой бьется. Его спрашивают:*

– Ты что это вагоны портишь?

– Да у меня билет в мягкий вагон – вот и ишу...

(b) *Едет чукча в трамвае. Водитель:*

– Следующая остановка «8-го Марта»...

Чукча:

– Ой бой, а раньше никак нельзя...!?

Nejvýraznější řečovou charakteristikou anekdotického Čukči je velmi časté užívání slova *однако*, které může být buďto spojkou (blízkou ruskému *но*) nebo vsuvkou, užívanou pro vyjádření údivu, rozpaků, pobouření apod.⁵ V našem případě jde právě o vyjádření emocí, jak tvrdí Je. Šmeljeva a A. Šmeljev, druhý zmíněný význam odpovídá vnitřnímu rozpoložení Čukči v anekdotách – pasivnímu údivu nad okolním světem a rozpakům člověka, který se setkává s pro něj nezvyklou civilizací (Шмелева, Шмелев 2002: 54).

V řeči anekdotického Čukči se setkáváme s velmi jednoduchými větami, základní slovní zásobou a, stejně jako u Gruzínců, s typickým přízvukem (ne však v takové míře), nesprávným ohýbáním slov, narušováním principu gramatické shody, s užíváním slov ve špatné formě a tykáním. Jeho dalším výrazným řečovým rysem je mluvení o sobě samém v 3.osobě jednotného čísla (с).

(с) *Поставил чукча свои чум на Красной площади. Сидит себе.*

Подходит к нему милиционер:

– Ну что ты тут раскинул свой чум? Тут члены правительства ходят, а ты со своим чумом ...

Чукча отвечает:

– Э-э-э, чукча не дурак, чукча когда уходит, свои чум на ключ запирает.

V ruských anekdotách se objevuje také postava tzv. nového Čukči (d) – analogie k tzv. novému Rusovi, jemuž se budeme věnovat v této práci později.

(d) *Новый-Чукча-москвич встречает родственников.*

*– Ну как ты, **однако**, живешь?*

*– Да вот, квартир трехкомнатный купил, **однако**.*

– Зачем так много комнат тебе надо?

– Как, зачем? – В первой чум поставил, во второй тоже, и в третьей тоже.

– А туалет где?

*– Как где, за чумом, **однако**... А еще красный пиджак купил. Еле на шубу налез...*

*Токмо один проблема есть **однако**. Лайки не хотят мерседес таскать...*

---

⁵ podle www.gramota.ru

V předchozím příkladu najdeme nejen postavu „nového“ Čukči, ale můžeme si na něm také demonstrovat některé výše zmíněné charakteristické rysy tohoto anekdotického hrdiny. V první řadě se setkáváme s nadužíváním vsuvky *однако*. Dále můžeme pozorovat užití slova *квартира* v nesprávném rodě a tudíž i v nesprávné formě (*квартир*), což platí také pro slovo *комната* (*комнат – комнатов*), jednoduché věty a základní slovní zásobu, bez jakýchkoli vulgarismů či nevhodných slov. V neposlední řadě vidíme v uváděné anekdotě sepjetí Čukči s původním způsobem života, který se naprosto neslučuje s životem ve vyspělé civilizaci (*Лайки не хотят мерседес таскать*).

1.2. CIZINCI V RUSKÉ ANEKDOTĚ

V ruském prostředí jsou, stejně jako v českém, rozšířené anekdoty nejen o tzv. „jinorodcích“ ale také o představitelích zcela odlišných národů, jako jsou Angličané, Američané, Francouzi, Němci, Japonci (Číňané) – tyto anekdoty bývají často mezinárodní, jelikož existují určité etnické stereotypy. Na rozdíl od české anekdoty se setkáváme navíc ještě s postavami Ukrajince a Estonce (popř. Fina). Populární jsou jak v ruském, tak i v českém prostředí anekdoty typu: *Potkají se Američan, Francouz, a Čech..., Встречаются американец, француз и русский...* Z velkého množství anekdot o cizincích se blíže zaměříme pouze na Ukrajince a Estonce, a to proto, že u nich můžeme najít nejvýraznější řečové charakteristiky.

1.2.1. UKRAJINCI

Typický anekdotický Ukrajinec, tzv. *щирий украинец*, má široké (turecké) kalhoty, knír, na hlavě „patku“ a vykulené oči, miluje ukrajinské *сало* (mnohdy více než cokoli jiného) (a), je lakomý, zbabělý a hloupý. S určitostí můžeme říci, že Ukrajinci jsou ze všech národnostních a etnických anekdotických postav zesměšňováni nejvíce a postoj k nim je v anekdotách nejvíce negativní. Jsou zobrazováni jako „vidláci“ bez vychování (zejména co se týče tolerantnosti k lidem černé pleti) (b). Mají silně negativní vztah k Rusům a Rusku obecně (příslušníky ruské národnosti nazývají hanlivě zbarveným slovem *москаль*) (c).

(a) Украинский колхозник темным вечером возвращается со смены и издали видит свою хату в огне. Ну, подрывается, забегают в горящий дом, и сразу за печь - искать сало.

Откуда-то из дыма голос жены:

– Детей спасай, Михайло!

– Сало спасай, дура! Будет сало – будут дети!

(b) Едут в одном купе хохол и негр с ручной обезьянкой. Обезьянка везде скачет, негр ее воспитывает:

– Николь, перестань, сиди спокойно и т.д.

Хохлу захотелось сала, он достает кусок, а обезьянка раз – выхватила кусок и забралась наверх. Негр говорит:

– Николь, немедленно отдай господину сало!

Обезьянка не слушает, кривляется сверху. Тут хохол как стукнет кулаком.

– Микола, а ну, отдай сало! Ты шо ж батьку не слушаешь!

(c) – Кум, иду я вчера к себе домой, а возле моего дома стоят два москаля, и так по-своему лепечут, так лепечут...

– Ну и шо...

– Я бегом на чердак, обнял свой пулемет и плачу... и плачу...

– Тю, а чего плакать?

– Так стрелять же нельзя!

Ukrajinci jsou označováni, stejně jako Rusové jimi, hanlivým výrazem – хохол, navzájem se oslovují slovem кум (d) a nejčastějším jménem postavy Ukrajince v anekdotách je Микола. Сало je v ruských anekdotách o Ukrajincích velmi důležitým prvkem. Jak již bylo řečeno, má pro tuto postavu velký význam a často je součástí jeho charakteristiky (e).

(d) Едут два хохла с ярмарки через лес. Вдруг останавливают их разбойники и требуют денег. Тогда один хохол говорит другому:

– На, кум, возьми сто десять гривень, я у тебя вчера занимал сотню. Отдаю с процентами!

(e) *Едут в одном купе хохол и негр. Негр достаёт бананы, а хохол, конечно, сало.*

Хохол спрашивает негра:

– *Це шо у тебе таке.*

– *Бананы.*

– *Дай попробовать.*

Негр даёт. Потом спрашивает:

– *А у тебя это что такое?*

– *Це сало. Тільки ты його исти не будэш.*

– *Это почему же?*

– *Бо я нэ дам!*

Od představitelů sousedních etnik se velmi liší svou řečovou charakteristikou. Nemají žádný přízvuk, hovoří více či méně ukrajinsky (což závisí zejména na vypravěčově úrovni znalosti ukrajinského jazyka). Můžeme se setkat s anekdotami, které jsou celé ukrajinsky, opatřené vysvětlivkami (f), ale i s takovými, které jsou celé rusky.

(f) – *Куме, я чув ваш син у москалів працює (роботає).*

– *Так, так! Працює в крематорії – палить москалів, а йому за це ще й гроші дають!*

V některých anekdotách se vyskytují pouze jednotlivá ukrajinská slova s typickými ukrajinskými koncovkami (např. koncovka 5.pádu, sufix *-iv* 2. a 4. pádu u životných podstatných jmen či sufix přičestí minulého *-в* apod.). Ve většině případů je ukrajinština používána tak, aby jí ruský posluchač/čtenář rozuměl, tzn. užívají se slova, která jsou podobná ruským. Typické je pro ně také citoslovce *ТЮ!*. Všechny tyto řečové charakteristiky jsme mohli pozorovat na již uvedených příkladech (a) – (f).

1.2.2. ESTONCI

Anekdot o Estoncích není příliš velké množství, mnohé z nich však mají více variant (a) – (c). Nejvýraznějším rysem anekdotického Estonce je jeho hloupost a pomalost, která se projevuje nejen v jeho chování, ale také v jeho řeči. Ve velké většině

anekdot je komický účinek založen právě na jedné z těchto dvou charakterových vlastností, nezdá se setkáváme i s jejich kombinací.

(a) *Два эстонца нажрались в хлам.*

Утром подымают от сушняка. Один пошел в магазин за пивом..

Спустя полчаса возвращается и говорит:

– Пиффа не былооо, я купил печенье!

(b) *Два эстонца просыпаются на следующий день после жестокой пьянки. Голова раскалывается. Один другому: (с акцентом)*

– Слушай, Тыну, сходи в магазин купи двухлитровый бутылка спрайта.

Через два часа Тыну возвращается.

– Урмас, спрайта не было, я купил тебе печенье.

(c) *Два эстонца загорают на пляже. Жара.... Один другому говорит:*

– Яанус, схатти за ватдой.

Через два часа Яанус вернулся.

– Урмас, ватды не было, я печенье купил.

Řeč anekdotického Estonce je velmi pomalá, což má souvislost s pro estonštinu typickými dlouhými samohláskami a souhláskami (v písemné formě zobrazeno jako zdvojení popř. ztrojení hlásky). Občas bývá pomalost jejich mluvy zdůrazněna pomlčkami (d). Dalším příznačným rysem je silný estonský přízvuk, jehož hlavním znakem je zaměňování přízvučných souhlásek za nepřízvučné. V některých anekdotách se setkáváme také se samohláskou a na místě nepřízvučného o či tvrdým ɛ místo měkkého e (d)

(d) *Эстонское метро:*

– А-а-ста-а-р-о-о-жно-о, две-е-ери-и за-а-акрыва-аются-а, сле-е-едуца-а-я ста-анци-я-а... А фот фпро- чем и онна!

Продолжение:

Расказали эстонцу. Он долго думал потом выдал:

– Я понняялл в чем шуууткаа! В Таллинне нэт метро!

Až na některé výjimky (*купи двухлитровый бутылка* v příkladě (b)) hovoří velmi dobře rusky, převážně spisovným jazykem, bez používání vulgarismů či hovorových slov.

1.3. RUSOVÉ V RUSKÉ ANEKDOTĚ

Rusové bývají v ruských anekdotách prezentováni jako opilci, kteří udělají pro láhev vše, jsou leniví, absolutně lhostejní k práci, k profesnímu úspěchu, rodině a dětem i sexu. Nejradši mají setkávání s přáteli u stolu plného jídla a pití. Ruské ženy jsou romantické, nešťastné v rodinném životě, a to zejména proto, že právě ony mají na starost celou domácnost, spravují peníze a vychovávají děti (Шмелева, Шмелев 2002: 75). Zvláštní kategorii anekdot o Rusech tvoří ty o tzv. „nových“ Rusech.

1.3.1. „NOVÍ“ RUSOVÉ

Anekdotičtí „noví“ Rusové jsou lakomí a chamtiví zbohatlíci, ne příliš vysoké intelligence, kteří často nechápou významy slov či sdělení a vykládají si je v duchu kriminálního žargonu (a). Problematické je pro ně také porozumění cizím jazykům (b). Příznačná je pro ně nepříliš vysoká intelligence (c). Nejčastějšími tématy v těchto anekdotách jsou peníze (nakupování), auta, návštěva u doktora, setkání se zlatou rybkou či džinem. „Noví“ Rusové porušují princip zdvořilosti, chovají se jako „burani“, užívají nevhodné fráze v situacích, kdy se to nehodí, nemístně demonstrují své bohatství, jejich chování i řeč má kriminální charakter a vše, co má souvislost s čísly, chápou ve významu peněz (d).

(a) *Один новый русский разговаривает с другим:*

- Ты че, правда что ли взял дом престарелых под крышу?

- Ну...

- А с какой стати-то?

- А мне сказали, там бабок немеряно...

(b) *Новый русский приехал в Нью-Йорк и заблудился.*

Звонит другу по сотовому телефону и просит его:

*– Слышь, братан, в натуре, забери меня отсюда,
а то в падлу тут уже ходить.*

– Ты на пересечении каких улиц стоишь?

– Ща посмотрю... ага... WALK и DONT WALK.

(c) *Двое новых русских в Париже приходят в ресторан и садятся за свободный стол. К ним подходит метрдотель:*

- Извините, месье, но этот стол занят.

Переводчица переводит.

- Шо за базар?! - говорят новые русские. - Вот тыща евро, пусть уносит это занятый и приносит другой - свободный.

(d) *Один новый русский говорит другому:*

- Давай сверим часы.

- Давай. У меня - за 9 тысяч баксов.

- А у меня - за 10 тысяч баксов. Твои отстают.

Řeč „nových“ Rusů má své charakteristické rysy. Mluví hovorovým jazykem, a to jak na úrovni lexikální a syntaktické, tak i fonetické. Dalo by se říci, že mají jakýsi svůj vlastní jazyk, přesycený žargonními prvky. Tímto jazykem se dorozumívají nejen mezi sebou, ale i s okolním světem, což bývá v mnoha případech nepatřičné. S tím také souvisí převládání tykání, nehledě na postavení anekdotického komunikačního partnera (e).

(e) *Гаишник тормознул очень крутой джип:*

– Вы превысили разрешённую скорость и ехали 120 км в час...

– Командир, на вот, возьми 300 баксов и купи себе нормальный радар - я медленнее 160-ти не езжу...

Užívání žargonismů je pro „nové“ Rusy nejpříznačnějším řečovým rysem, nežřídka se v jejich mluvě objevují i vulgarismy a „prostorečnyje“ slova, zaznamenat můžeme také slangové výrazy. Lexikum jejich řeči se opakuje, zejména to platí pro oslovení *братан, мужик* a slova *крутой* a *базар* (nejběžněji používané ve slovním spojení *без базара*). Typická jsou pro ně také tzv. parazitická slova (*мина, в натуре...*) a frazeologismy. Věty často začínají částicí (*ну, да, а...*) nebo slovesem *слушай (слышь)*. Výše zmíněné charakteristické řečové rysy „nového“ Rusa můžeme demonstrovat na následujícím příkladu (f):

(f) *Приходит новый русский к адвокату.*

– *Слышь, братан, тут пацаны в натуре наживаются, а я че, лох что ли?*

– ???

– *Вон пацаны сказали, один чувак всю жизнь курил по пачке в день, а потом раскрутил табачные компании на несколько лимонов за то, что от этих сигарет у него тина рак. А еще говорят, другой чувак хочет Макдональдс на бабки поставить за то, что он в натуре толстый от этих гамбургеров. Короче давай, пиши заяву, судиться будем!*

– *С кем?*

– *Со "Смирновым"! За всех страшных телок, которых я по пьяни перетрахал!*

V této anekdotě pozorujeme velké množství žargonních výrazů (*пацаны, лох, чувак, лимон, раскрутить, телок, перетрахать*), hovorovou ruštinu (*вон пацаны сказали, по пьяни, а я че*), typické oslovení (*братан*), slangový výraz (*заява*), parazitické výrazy (*у него тина рак, он в натуре толстый*), *слышь* na začátku repliky, frazeologismus (*поставить на бабки*) a tykání.

2. RÁDIO JEREVAN JAKO POSTAVA RUSKÉ ANEKDOTY

Rádio Jerevan (*армянское радио*) je fiktivní rozhlasová stanice, vystupující jako postava zejména ruských anekdot. Setkat se s ním můžeme ale i v jiných jazycích (např. v Česku se anekdoty o rádiu Jerevan rozšířily zejména díky vysílání stanice *Svobodná Evropa*). Miroslav Šimek a Zuzana Bubílková vytvořili na základě těchto anekdot „rádio Bubu“ ve svém pořadu *S politiky netančím*.⁶

Rádio Jerevan je postava názorově stojící proti komunismu, ale i současnému politickému systému (a). S oblibou zesměšňuje ostatní národnosti či ženy a odkazuje k jiným anekdotickým postavám (b). Má také zjevné homosexuální sklony.

(a) *Армянское радио спрашивают:*

– *Почему в России нет смешных анекдотов про Путина?*

– *Потому что в России после слова Путин уже не смешно.*

(b) *Вопрос к армянскому радио:*

- *Кто из великих философов сказал, что в одну реку нельзя войти дважды?*

- *Чапаяв!*

V zásadě by mohla být tato postava přiřazena k „jinorodcům“, avšak od anekdotického Arména se v mnoha ohledech odlišuje (přízvuk, hloupost, nesprávná flexe slov, porušování gramatické shody apod. (c) - ve své podstatě je anekdotický Armén velmi podobný postavě Gruzince) – toto srovnání ale nebude předmětem našeho zkoumání. Dalším důvodem pro vymezení vlastní kapitoly, věnované postavě rádio Jerevan, je jedinečná a téměř jednotná struktura těchto anekdot. Jazyk v tomto případě ponecháme stranou, jelikož se nijak výrazně neodklouje od normy, blíže se zaměříme právě na strukturu těchto anekdotických textů.

(c) *Армянин жене:*

– *Ахчи, Хайкануш, ты мои дэнги взИла?*

– *Ара, не «взИла», баран, «вазмила»!*

---

⁶ podle cs.wikipedia.org

2.1. СТРУКТУРА АНЕКДОТ О РАДИУ JEREVAN

Anekdoty o rádiu Jerevan mají velmi blízko k tzv. „anekdotickým hádankám“ (a). Jejich struktura je téměř vždy jednotná – začínají slovy *Вопрос армянскому радио* (porř. *По армянскому радио спрашивают... У армянского радио спрашивают... Армянское радио спрашивают... Спрашивают у армянского радио... Армянское радио... Армянскому радио задали вопрос... apod.*), následuje otázka a vtipná odpověď.

(a) *Вопрос армянскому радио:*

– *Что общего между девушкой и грассмейстером?*

– *И девушки, и грассмейстер знают: чтобы добиться успеха, мало иметь хорошую фигуру – не обходить еще знать, как ею двигать!*

Otázky v těchto anekdotách mohou být na nejrozličnější témata, od politických až po osobní. Vždy se jedná o otázky pravé, tzn. posluchač očekává odpověď, a otevřené, což znamená, že se předpokládá podrobnější odpověď než pouhé „ano“ nebo „ne“. Setkáváme se se dvěma typy otázek:

1. s částicí *ли* (*Может ли..., Правда ли...Можно ли...Есть ли у вас... apod.*)
2. s tázacím slovem (*Почему? Что? Как?...*)

Z hlediska náplně otázek vydělujeme následující okruhy:

- posluchač rádia očekává radu:

Армянское радио спрашивают:

– *Как объяснить бухгалтеру, что такое бит?*

– *Элементарно – это байт минус налоги.*

– *А как объяснить ему, что такое байт?*

– *Элементарно – объясните ему 8 раз, что такое бит.*

– *А как объяснить, что такое килобайт?*

– *Это слишком долго рассказывать...*

- posluchač se ptá na věc, které si povšimnul, či o ní někde slyšel/četl, a zajímá se, proč tomu tak je:

Армянское радио:

Вопрос: Почему пить Пепси-Колу (ТМ) вредно?

Ответ: Потому, что после 20-го литра появится зеленый чебурашка и отберет у Вас еду.

- posluchač se ptá na konkrétní otázku, na níž očekává znaleckou odpověď:

Армянское радио спрашивают:

– Расскажите, какая самая старая сказка в мире?

Армянское радио отвечает:

– Самая старая сказка в мире называется: "О добром царе и злых боярах", вам ее показывают по ТВ в новостях каждый день.

- hádanka:

Вопрос армянскому радио:

– Что общее между мини-юбкой и паранджой?

– И то, и другое помогает некрасивым девушкам прятать свое лицо!

U anekdot o rádiu Jerevan, které sestávají z více než jedné otázky, pozorujeme jednotnou strukturu – po první odpovědi následuje vždy otázka začínající částicí a:

Армянское радио спросили:

– Что такое ``прелюдия к сексу``?

– Два часа ласки.

– А у евреев?

– Два часа упрашивания.

Армянское радио спрашивают:

– Что такое миссионерская позиция?

– Это когда жена лежит на спине.

– А муж?

– А муж уехал миссионером в Африку.

Одповіді радіа Єреван часто небувають прímými одповідьми на положену отáзку, але dochází ke změně smyslu na základě nějakého podnětu – dvojsmyslnost výpovědi, sexuální podtext, negativní vztah k politice či jiným národnostem apod. Setkáváme se i s takovými dotazy, které nejsou zodpovězeny (b). Existují také anekdoty o rádiu Jerevan, v nichž je komického účinku dosaženo pomocí jazykových prostředků (c).

(b) Армянское радио спросили: Почему на флаге гей-движения изображена радуга?

Ответ: А что, по вашему, должно быть изображено на их флаге?

(c) Вопрос армянскому радио:

– Можно ли забеременеть от валерьяновых капель?

– Можно, если Валериану не за 70.

3. POLITIČTÍ PŘEDSTAVITELÉ V RUSKÉ ANEKDOTĚ

Politické anekdoty jsou v ruském prostředí velmi oblíbené, zejména ty ze sovětského období, o čemž mimo jiné svědčí vznik sborníku anekdot *1001 избранный советский политический анекдот*, volně dostupného na internetu, či existence několika webových stránek, věnovaných výhradně politickým anekdotám (www.politik-an.narod.ru, www.politfun.net apod.). Nejčastějšími politickými anekdotickými hrdiny jsou Lenin a Stalin, Chruščev, Brežněv, Jelcin a v současné době také Putin a Medveděv. My se blíže zaměříme na charakteristiku anekdotického Vladimíra Iljiče Lenina a Josifa Vissarionoviče Stalina. V politických anekdotách je hlavním cílem zejména zesměšnit jednotlivé politické představitele, sovětskou éru i současnou politickou situaci v Ruské federaci.

3.1. LENIN

V anekdotách zdaleka není Lenin zobrazován jako moudrý otec národa, tak jak si jej idealizovala sovětská moc, ale jako přihlouplý sobec a nelítostný diktátor.

Pro anekdotickou postavu Lenina je nepříznačnějším rysem jeho ráčkování (a), (c). Na rozdíl od postavy Stalina (viz následující kapitola), který má svůj typický gruzínský přízvuk pouze v necelé polovině zkoumaných anekdot, je Leninovo ráčkování imitováno téměř ve všech (pouze v sedmi excerpovaných anekdotických textech chybí). V písemné formě se tento jev projevuje několika způsoby: 1. psaní z (popř. zz) místo p (naprostá většina případů), 2. pomlčka nebo úplné vynechání p, 3. záměna písmena p písmeny л, ў nebo б.

Nejčastějšími společníky v anekdotách jsou Leninovi jeho manželka Naděžda Konstantinovna Krupskaja a Felix Edmundovič Dzeržinskij – tzv. *Железный Феликс*. Svým komunikačním partnerům ve většině případů vyká (až na manželku, již kromě jednoho případu tyká), často se také obrací k velkému davu lidí.

V Leninových replikách se nezřídka objevují hovorové výrazy, vulgární a žargonní slova (a), v rámci hovorovosti často užívá zdrobněliny (*шачка, чубчик, бумажка* apod.). Typické je pro něj oslovení *батенька*, užívání přídavných jmen a přísloví

s předponou *архи-* (b) a slovního spojení *кристально чистой души человек*, porpřipadě *добрейшей души человек*.

(a) *Товагиць Дзегжинский, это вы бычки в очко кидаете?*

- *Да, я товарищ Ленин!*

- *Не надо батенька, чегтовски тгудно гаскугиваются...*

V této anekdotě pozorujeme použití hovorových výrazů *бычки* a *чертовски* a žargonismu *очко*.

(b) *Рабочий врывается к Ленину перед Октябрьским восстанием:*

— *Владимир Ильич, революция отменяется!*

— *Как отменяется?*

— *Феликс Эдмундович уехал на рыбалку!*

— *Архибезобразие! Да что мы, без него не обойдемся?!*

— *Да без него-то обойдемся, а вот без «Авроры» — никак!*

V následujícím příkladu (c) můžeme vidět jak ráčkování, tak i anekdotickým Leninem běžně užívané oslovení *батенька* a slovní spojení *кристальной души человек*. Setkáváme se také se zmínkou o jeho dvou nejčastějších společnících – manželce Nadeždě a „Železném“ Felixovi:

(c) – *Скажите, Яков Михайлович, пгавду говогают, будто Феикс Эдмундович в остгоге онанизмом занимался?*

– *Что вы, Владимир Ильич, он там "Капитал" изучал!*

– *И напгасно, батенька мой, напгасно! Агхизанятнейшая штучка, доложу я вам!*

И заметьте: совегшенно не отвлекает от геволуционной габоты! А вот пгавые оппогтунисты никак не могут понять пгеимуществ... Только, гади бога, Надежде Константиновне не говогите – кгистальной души человек!

3.2. STALIN

Mluva Josifa Stalina je, na rozdíl od Vladimíra Iljiče Lenina, který hovořil rychle a velmi rázně, pomalá, klidná a rozvážná. I toto by měl mít vypravěč na paměti, když se snaží imitovat v anekdotě řeč některého z těchto dvou diktátorů. „Vtipnost“ anekdoty totiž není založena jen na obsahu samotného textu, ale také na mimice, gestech, intonaci a co nejuvěrnějším napodobení jednající postavy.

Anekdotický Stalin má knír, často kouří dýmku a pochopitelně je vyobrazován jako diktátor a krutovládce. Používá hovorová slova i konstrukce, objevují se i vulgarismy, ale ne v takové míře, abychom mohli tvrdit, že je to charakteristický řečový rys této postavy. Jeho nejčastějšími společníky jsou Lavrentij Pavlovič Berija a Georgij Konstantinovič Žukov.

V písemné formě je nejvýraznějším příznakem anekdotického Stalina jeho gruzínský přízvuk. Ten však není ani v jednom případě hlavním prostředkem pro vytvoření komického účinku, zřejmě právě proto ve většině excerpovaných anekdot chybí (ve 35 z 57). Bývá vyjádřen v různé míře, v některých případech je spíše slabý (a), v jiných velmi silný (b) a bývá různými způsoby zapisován (setkáváme se např. s dvěma verzemi zápisu slova *товарищ* – 1. *таварищ*, 2. *товарыщ*). Nejčastějším znakem je nerozlišování měkkosti a tvrdosti (záměna ц a ьц, nahrazování měkkého е tvrdým э apod.) V některých případech pozorujeme také samohlásku а na místě nepřívzvučného о, a ш místo щ a ч.

(a) *Идет митинг. Выходят Сталин и Берия. Сталин говорит:*

– У нас в стране балишой траур – убили товарища Кирова.

– Кого убили?

Сталин:

– Убили товарища Кирова.

В зале снова:

– Кого убили?

Сталин:

– Товарищ Берия, объясни им, кого убили.

– Кого надо, того и убили.

(b) – Алексей Максымович, написали бы маю быаграфыю!

– Что вы, Иосиф Виссарионович, я в оное время отдалялся от партийных дел, многого не знаю, даже пытаться не стоит!

– А вы папытайтэсь! Как гаварыт Лаврэнтий Павлович, папытка - нэ пытка!

Zajímavé však je, že nehledě na to, že má postava Stalina gruzínský původ, jeho řeč a řeč anekdotického Gruzince nemá až na přízvuk nic společného. Neužívá ve svých replikách částici *да?* ani *а?*, nesetkáváme se s nadužíváním citoslovcí, nesprávnou flexí slov či narušováním principu gramatické shody.

Nejčastěji užívaným slovem je ve Stalinově případě *товарищ*, což je pochopitelné, vzhledem k tomu, v jaké době vládnul, a *расстрелять* – také pochopitelné, pokud přihlédneme k tomu, jakým způsobem upevňoval svou moc (c).

(c) *Сталин делает доклад. Вдруг в зале кто-то чихнул.*

– *Кто чихнул? (молчание.)*

– *Первый ряд, встать. **Расстрелять!** (бурные аплодисменты.)*

– *Кто чихнул? (молчание.)*

– *Второй ряд, встать. **Расстрелять!** (долго не смолкающая овация.)*

– *Кто чихнул? (молчание.)*

– *Третий ряд, встать. **Расстрелять!** (бурная овация всего зала, все встают, возгласы "Слава Великому Сталину!")*

– *Кто чихнул?*

– *Я, я! Я чихнул! (рыдания.)*

– *Будьти здаровы, **таварищ!***

4. FOLKLÓRNÍ, LITERÁRNÍ A FILMOVÉ POSTAVY V RUSKÉ ANEKDOTĚ

Folklórní, literární a filmové postavy mají vždy nějaký reálný prototyp, a to zejména v mytologii, pohádkách, literárních dílech, filmech, seriálech apod. Nejčastěji se v ruských anekdotách setkáváme s následujícími postavami:

Děda Mráz – původně mytologická, nyní postava neodmyslitelně spjatá s vánočními svátky v Rusku, plní dětem přání a nosí jim dárky. Anekdotický Děda Mráz bývá vyobrazován jako opilec a nezdvořák, nejčastější společníci mu je vnučka Sněguročka. Typické jsou anekdoty, sestávající z dopisu dítěte a následné odpovědi Dědy Mráze.

Маленький мальчик написал Деду Морозу:

– Пришли мне, пожалуйста, братика.

Дед Мороз ответил:

– Нет проблем. Пришли мне свою маму.

Zlatá rybka – anekdotická postava, populární nejen v ruském, ale i v českém prostředí, ovládá magickou moc, což jí umožňuje plnit přání (její obdobou je anekdotický džin). Struktura anekdot o zlaté rybce bývá obdobná – rybáři se podaří chytit zlatou ryбку, ta mu za svobodu přislíbí jedno (popř. tři) přání, komická podstata následně nejčastěji tkví v jeho nepromyšlenosti.

Поймал новый русский золотую рыбку. Та, как обычно, и говорит:

– Сделаю три любых твоих желания.

Призадумался новый русский. Все у него вроде бы есть. Но вспомнил и говорит:

– Сделай так, чтобы обо мне все говорили хорошо, чтобы я ничего не боялся, и чтобы за богатство свое я не боялся.

...

И вот через три дня... похороны.

Sherlock Holmes a doktor Watson – dvě hlavní postavy románů a povídek sira Arthura Conana Doylea, geniální soukromý detektiv a jeho nejlepší přítel. Anekdoty o Sherlocku Holmesovi jsou založeny zejména na jeho zvláštním nadání a důvtipu, doktor Watson hraje spíše doplňující roli – pokládá otázky. Nejprizmatičnějším řečovým rysem anekdotického Holmese je zvolání *элементарно!*

– *Холмс, что мне подарить жене на день рождения?*

– *Золотые сережки.*

– *Почему, Холмс?*

– *Элементарно, Ватсон: женщины любят ушами!*

Dalšími folklórními, literárními a filmovými postavami, se kterými se v ruských anekdotách můžeme setkat jsou **Baba Jaga**, **Čeburaška** a **krokodýl Geňa**, **Koblížek**, **Medvídek Pú** (společně s **Prasátkem**, **Ijáčkem** a dalšími), **Stierlitz** a mnohé jiné. My se blíže zaměříme na postavy typické pro anekdotu ruského prostředí – **Čapajeva** a **poručíka Rževského**.

4.1. ČАРАЈЕV

Neodmyslitelným pobočníkem anekdotického Čapajeva, hlavního hrdiny stejnojmenného románu D. Furmanova a filmu Georgije a Sergeje Vasiljevových z roku 1934, je Pet'ka. Struktura těchto anekdot bývá v mnoha případech stejná: Pet'ka pokládá otázku nebo přichází s nějakou informací, Čapajev odpovídá nebo reaguje na sdělení (a). Dalšími častými společníky jsou mu Anka a Furmanov.

(a) *Идет Петька, а навстречу ему Чапаев, весь облеваный.*

– *Откуда, Василий Иванович?*

– *Из последнего анекдота, Петька!*

Anekdotický Čapajev má svůj prototyp v hrdinovi přelomu 19. a 20. století, postavě ruské občanské války, proto se v jeho replikách často objevují vojenské, mnohdy zastaralé termíny (b). Nevyhýbá se vulgarismům, hovorovým výrazům ani

konstrukcím, nerozumí cizím slovům (c), setkáváme se ale také s nepochopením ruských sdělení (d).

(b) – *Василий Ваньч! А что такое "стабильность"?*

– *Ну, это, Петька, когда ты как был денщиком, так и будешь им дальше, а я: как был комдивом – так и буду им тоже дальше...*

– *Но, Василий Иванович? Ты ведь отнял дивизию у прежнего комдива, у которого был в денщиках?*

– *А я, Петька, не задавал ему глупых вопросов про стабильность...*

(c) – *Василий Иванович, поехали в город: там выставка голографии идет.*

– *Нет, Петька, на кой черт мне голых графьев смотреть?*

(d) *Полковой по РККА:*

– *Василий Иванович! Белые в лесу!*

Чапаев:

– *Не время, ваше преподобие, грибы собирать.*

Na rozdíl od poručíka Rževského (viz následující kapitola), který ve všech anekdotách vystupuje pouze v rámci své epochy, bývá postava Čapajeva v některých případech přenášena do moderní doby (e).

(e) – *Василий Иванович! А смартфон — какой он?..*

– *Уууу, Петька, он умный! Прямо как Фурманов... Только ему еще и в харю пальцем тыкать можно.*

4.2. PORUČÍK RŽEVSKÝ

Poručík Rževský je hlavním hrdinou divadelní hry A. Gladkova *Давным-Давно* a filmu E. Rjazanova *Husarská balada* z roku 1962, kde byl ztvárněn Ju. Jakovljevem. Ani v jednom z těchto děl však není tato postava takovým sukničkářem, jakým je prezentován v anekdotách. Tato jeho charakterová vlastnost vygradovala právě až

v anekdotických textech, na jejichž základě později vzniká typický obraz proutníka Rževského.⁷ V roce 2012 se například na projekčních plátcích ruských kin objevila komedie *Ржевский против Наполеона*.

Anekdoty o poručíku Rževském řadíme mezi „nevhodné“ a neslušné. Jsou vulgární, urážlivé a téměř všechny v sobě skrývají sexuální tematiku. Poručík sám sebe považuje za „alfa samce“ s obrovskými sexuálními zkušenostmi. Děj anekdot se nejčastěji odehrává na bále a společníci bývá poručíkovi románová a filmová postava Nataša Rostova (*Война и мир*) (a).

(a) *Бал. Все напились. Поручик Ржевский стоит в полном одиночестве, облокотясь на перила балкона. К нему подходит Наташа Ростова.*

– *Поручик! Отчего же вы скучаете здесь совсем один?*

– *Я не скучаю-с, Наташа. Я блюю-с!..*

Ostatními postavami bývá poručík Rževský nazýván slovem *пошляк* ‚sprost’ák‘, a to oprávněně. Užívá vulgarismy, nejčastěji se sexuální podtextem, chová se nepřiměřeně, porušuje princip zdvořilosti, pokládá nezodpověditelné otázky. Nevyhýbá se hovorovým výrazům ani konstrukcím, „prostorječným“ slovům a ruskému „matu“, což můžeme demonstrovat na všech případech uvedených v této podkapitole (tučné výrazy). Libuje si v mnohoznačnosti slov, chápe sdělení dvojsmyslně, ze všech významů ho jako první napadne ten nejvulgárnější, čímž ale vytváří komický účinek (b), (d).

(b) *Корнет Оболенский (КО) говорит поручику Ржевскому (ПР):*

КО: Вы знаете, поручик, что поручик Голицын страдает раком?

*ПР: Наташа Ростова тоже вчера страдала, когда я начал **драть** ее раком.*

Zajímavou řečovou charakteristikou postavy poručíka Rževského je, že se k lidem obrací slušně a zdvořile (ženy oslovuje *мадам, мадмуазел, сударыня...*), ale vzápětí (někdy i ve stejné replice) vyřkne něco nevhodného a vulgárního (c). Je to postava, která dobově spadá do 19. století, proto používá tzv. *словоерс* (částici *-с* připojenou ke konci slov), který se v té době užíval k vyjádření úcty k adresátovi (a), (c), a také se

---

⁷ podle ru.wikipedia.org

často setkáváme se zastaralými termíny (zejména vojenskými). Příznačné je pro poručíka Rževského zvolání *Оригинально!* porř. *Гениально!* (d).

(c) *На бал, в далекий гарнизон, приезжают дамы. Поручик Ржевский танцует с одной из них. Устал. Говорит даме:*

*– Мадам, а было бы **нехуево** чего-нибудь выпить, а то у меня уже **яйца** **взмокли**, а у вас, **небось трусишки к пизденке прилипли!***

Дама, возмутившись, убегает. Навстречу ей морской капитан. Она рассказывает ему про Ржевского. Он ей вежливо сочувствует:

*– О, да-с, мы-с этих сухопутных замудонцев знаем-с, мы их за **хуй-с**, и за **борт-с**.*

(d) *Наташа Ростова загадывает поручику загадку:*

– Поручик, угадайте-ка: что такое - маленькое, серенькое, в половую щелку - вжик !!!

Поручик мнетя:

– Наташа, но это же неприлично, хм...

– Поручик, да что вы, это же мышка !

Поручик удивленно снимает пенсне:

*– Мышь ??? В **пизде** ??? Оригинально !*

ZÁVĚR

Hlavním cílem předkládané diplomové magisterské práce bylo podat základní charakteristiku ruské anekdoty a pokusit se o analýzu řeči a řečového chování jednotlivých vybraných anekdotických postav. Středem našeho zájmu byly pouze anekdoty tzv. čistě jazykové, nikoli kreslené nebo smíšené (kombinující obrázek a text). Vzhledem k povaze a tématu práce jsme se zaměřili pouze na ty, které obsahují minimálně jednu repliku.

Práce se skládá ze dvou základních částí – teoretické a praktické.

V **teoretické části** jsme charakterizovali ruskou anekdotu z několika hledisek. V první kapitole jsme došli k závěru, že je anekdota nejčastěji definována jako smyšlený, krátký, humorný příběh, jehož základním cílem je vyvolání komického efektu provázeného smíchem posluchače. Aby splnila tuto svou základní funkci, musí se objevit neočekávaně a posluchači musí být zcela jasné, že jde o příběh smyšlený. Nejcharakterističtějšími rysy tohoto žánru je jeho závislost na kontextu, přizpůsobivost a zejména cykličnost, která byla pro vypracování této práce klíčovou vlastností anekdotických textů.

Dále jsme se zabývali řečovým žánrem „vyprávění anekdot“ a zjistili, že je anekdota, podle Ju. Ščurinové, která vyděluje tzv. komické žánry, přičemž vychází z rozdělení M. Bachtina, tradičně přiřazována k sekundárním komickým žánrům. Dále jsme došli k tomu, že existují jisté zákonitosti pro úspěšné prezentování anekdoty, a to, že autor nikdy nesmí usilovat o její autorství a je pro ni důležitý nejen samotný obsah, ale také ztvárnění. E. Lendvai rozpracoval tuto problematiku ještě detailněji a vymezil devět zásad (zákonů), které by měl vypravěč anekdoty dodržovat.

Následoval pododdíl, ve kterém jsme se zaměřili na komunikační funkci anekdoty a orientovali se zejména na komunikaci komickou. Vymezili jsme model komunikačního aktu v případě anekdoty (vypravěč anekdoty – text anekdoty – posluchač/čtenář anekdoty). Důležitým zjištěním bylo, že to, jak bude anekdota přijata závisí nejen na hodnotových názorech, smyslu pro humor, intelektuálních schopnostech, znalostech souvislostí a aktuální náladě posluchače, ale také na jeho sociálním postavení, věku či pohlaví. V rámci anekdoty jsme také vymezili primární a sekundární komunikaci, na což jsme posléze navázali podkapitolou *Sekundární komunikace v anekdotě*. Došli jsme k závěru, že v rámci sekundární komunikace v anekdotách často dochází k porušování symetrie vztahů mezi komunikačními partnery (zejména co se

týče tykání a vykání) a objevují se v nich nezodpověditelné otázky. Dále jsme vydělili dva typy anekdotických textů, jež obsahují dialog – anekdotické hádanky a anekdoty, v nichž je dialog prezentován jako monolog vypravěče.

V další kapitole jsme zkoumali anekdotu z hlediska pragmalinguistického, blíže jsme se pak zaměřili na teorii řečových aktů a konverzační implikatury a maximy. Vydělili jsme tři základní akty – lokuční, ilokuční a prelokuční, a zjistili, že anekdota v sobě obsahuje všechny tyto typy aktů. Jeden z odstavců jsme také věnovali nežádoucímu perlokučnímu efektu, který nastává při narušení některého ze tří základních stádií příznačných pro všechny komické žánry – pochopení, zhodnocení a účinku. V závěru jsme došli k tomu, že různé typy řečových žánrů můžeme najít také v samotném textu anekdoty v rámci sekundárního dialogu. Dále jsme se věnovali konverzačním implikaturám a maximám a zjistili, že v mnohých anekdotách je komický účinek založen na porušování jednotlivých maxim a s nimi spojených principů.

Ve třetí kapitole teoretické části jsme se zabývali problematikou komična – nejvíce příznačného rysu anekdot, jelikož hlavním cílem anekdoty je vyvolání tzv. komického efektu pomocí různých prostředků. Uvedli jsme dva různé pohledy na vymezení anekdot z hlediska způsobu vytváření komického účinku a na základě vlastního pozorování jsme se pokusili definovat termín *lingvistická anekdota*, s nímž jsme se setkali při excerpování materiálu pro praktickou část.

Následující kapitola nese název *Jazykové prostředky v anekdotách*. V této části práce jsme se zabývali vybranými jazykovými prostředky, které můžeme v anekdotách najít. V první řadě jsme se zaměřili na prostředky, díky kterým je v anekdotách dosahováno komického účinku. Tato problematika je však velmi obsáhlá, proto jsme vyjmenovali a blíže popsali jen ty, které považujeme za nejběžnější. Jde zejména o prostředky fonetické, s nimiž se v prostředí ruské anekdoty setkáváme velmi často, a lexikální, jež hrají velkou roli u tzv. slovního humoru. Na základě vlastního průzkumu víme, že jsou verbální anekdoty, v nichž je komického efektu dosaženo prostřednictvím homonymie, paronymie či mnohoznačnosti slov, velmi běžné.

Dále byly oblastí našeho zájmu jazykové prostředky typické pro strukturní části anekdot, zabývali jsme se jejich textovou strukturou a pokusili jsme se předat krátký popis jednotlivých částí anekdoty (metatextového úvodu, autorského textu a řeči postav). Podle slov Je. Šmeljevy a A. Šmeljeva má tzv. autorský text svůj charakteristický slovosled, my jsme však došli k závěru, že se častěji setkáváme s anekdotami, které v rámci autorského textu tento slovosled nedodržují, mají pouze

jednoslovné (či víceslovné, ale velmi krátké) uvedení do děje nebo jej vůbec neobsahují a sestávají pouze z dialogu jednajících postav.

V posledním oddílu této kapitoly jsme vymezili některé prvky, díky nimž je v anekdotických textech imitována hovorovost. Zaměřili jsme se blíže na hovorový jazyk v rovině fonetické, morfologické, slovtvorné, lexikální a syntaktické a zjistili, že je imitování hovorovosti v anekdotických textech velmi důležitým prvkem, zejména proto, aby dialog hrdinů nepůsobil strojeně. U mnohých konkrétních anekdotických postav je hovorový jazyk jedním ze základních rysů, jež k nim neodmyslitelně patří.

V poslední kapitole teoretické jsme se pokusili o vlastní klasifikaci hrdinů ruských anekdot, se kterými se můžeme setkat nejčastěji – vydělili jsme obecné (blondýnky, děti, manželé, zvířata, tchyně...) a konkrétní postavy (Lenin, Bill Gates, Sherlock Holmes, Vovočka...).

Následovala **část praktická**, v níž jsme se snažili aplikovat poznatky teoretické části na excerpovaný materiál a analyzovat s jejich pomocí řeč jednotlivých vybraných anekdotických postav, a to zejména na základě jejich řečového chování. Anekdota je typická svou cykličností, proto mají mnohé postavy svůj určitý daný obraz, který jsme se pokusili v této části práce předat. Texty jsme excerpovali z ruských internetových stránek (zejména www.anekdot.ru) v celkovém množství 859 anekdot, jejichž hlavními hrdiny jsou Čukčové, Gruzínci, Ukrajínci, Estonci, rádio Jerevan, Stalin, Lenin, Čapajev a poručík Rževský.

První kapitola byla věnována představitelům národů a etnik, které jsme rozdělili na představitele sousedních etnik a cizince. K první skupině (tzv. „jinorodců“), jsme zařadili Gruzínce a Čukči. Nejtypičtějším příznakem těchto postav je jejich přízvuk a nesprávné tvoření jednotlivých tvarů slov. Dalším společným rysem je jejich nepřilíš vysoká inteligence. Ke druhé skupině jsme přiřadili Ukrajínce a Estonce, kteří se od představitelů „jinorodců“ v mnohém liší. Společným prvkem však je již zmiňovaná hloupost. Ukrajínci jsou ze všech národnostních a etnických anekdotických postav zesměšňování nejvíce, ale na rozdíl od Čukčů nebo Gruzínců mluví více či méně ukrajinsky (záleží na jazykových znalostech vypravěče). Estonci naproti tomu mluví výborně rusky s typickým přízvukem. Jejich nejvýraznějším rysem je pomalost, a to nejen v řeči, ale i chování. Dále jsme se zabývali také Rusy v ruské anekdotě a zaměřili jsme se zejména na tzv. „nové“ Rusy, jejichž nejtypičtějším řečovým rysem je přesycení mluvy žargonními prvky.

Druhou kapitolu jsme věnovali rádiu Jerevan, fiktivní rozhlasové stanici vytvořené právě pro potřeby anekdot. Největší pozornost jsme udíleli struktuře těchto textů, a to proto, že je v téměř všech případech jednotná – otázka položená posluchačem je vtipně zodpovězena „moderátorem“ rádia.

Dále jsme se zabývali politickými představiteli v ruské anekdotě. Blíže jsme se zaměřili na postavy Lenina a Stalina. Leninovým nepříznačnějším rysem je ráčkování, vyjádřené v písemné formě téměř ve všech případech. Stalinovou nejvýraznější řečovou charakteristikou je gruzínský přízvuk, který však není v písemné formě imitován vždy. Nutno podotknout, že řeč Stalina a Gruzínce nemají v anekdotách kromě přízvuku nic společného.

V poslední kapitole praktické části jsme věnovali pozornost folklórním, literárním a filmovým postavám. Výrazněji jsme se orientovali na typické postavy výhradně pro ruskou anekdotu – Čapajeva a poručíka Rževského. Obě tyto postavy se nevyhýbají užití vulgarismů, hovorových výrazů a konstrukcí. Tato tendence je však u poručíka Rževského mnohem silnější, proto anekdoty o něm řadíme mezi „nevhodné“, neslušné.

Závěrem tedy můžeme říci, že se nám v předkládané magisterské diplomové práci podařilo podat základní charakteristiku ruské anekdoty s užitím mnoha příkladů pro jasnější pochopení této problematiky a na základě řečového chování jednotlivých vybraných anekdotických postav popsat jejich nejtypičtější rysy.

РЕЗЮМЕ

Целью исследования представленной магистерской работы под названием «Как говорят герои русского анекдота? (Анализ речи персонажей русского анекдота)» является теоретическое описание русского анекдота, накопление достаточного количества анекдотических текстов и последующий анализ речи выступающих в нём персонажей. Следует сказать, что внимание было сосредоточено не на карикатуры, а только на анекдоты, так называемые, чисто языковые.

Эта работа состоит из двух основных частей – теоретической и практической.

Теоретическая часть посвящена теоретическим вопросам. Главные источники этой части – работы русских лингвистов Е.Я. Шмелевой и А.Д. Шмелева, Е.А. Земской, В.И. Карасика, Е. Курганова, О.В. Переходюка, Т.В. Тарасенко и других, статьи и публикации чешских языковедов-русистов, например, Г. Флидровой, О. Миллеровой, Л. Воборжила, английских авторов Д. Л. Остина и Г. П. Грайса, польского лингвиста А. Вежбицкой и венгерского русиста Э. Лендвая. Главной целью теоретической части представленной работы является теоретическое описание русского анекдота с разных точек зрения.

Первая глава занимается анекдотом как самостоятельным жанром. Предлагается несколько определений этого понятия прежде всего на основе словарных дефиниций (анекдот – это фольклорный жанр, обыкновенно передаваемый из уст в уста, это короткая, вымышленная история, основной функцией которой является рождать смех и автор которой в большинстве случаев неизвестный). Далее следует несколько слов об истории этого жанра, его определение как жанра в жанру и его некоторые свойства (неожиданность, нереальность, приспособляемость, богатство языкового материала, сериальность). Затем идёт речь о темах, которые можно найти в анекдотических текстах, и выделяются основные функции анекдота (коммуникационная, фатическая, эстетическая, экспрессивная, психологическая и другие).

Следующая часть первой главы теоретической части занимается рассказыванием анекдота как особым речевым жанром. Объясняется, что такое речевые жанры по М. Бахтину, речевые жанры комического по Ю. В. Щуриной, выделяются характеристические черты данного речевого жанра

(воспроизводимость, изобразительность) и приводятся закономерные принципы для успешной презентации текста анекдота по Э. Лендваи (закон языковой деривации, закон амбивалентности, закон эллипсиса, закон гиперболы, закон несовместимых скриптов, закон остранения, закон пуанты, закон имплицитного финала, закон дискредитации).

Следует отдел, посвященный коммуникационной функции анекдота. Объясняется схема коммуникативного акта, структура анекдота (введение, сюжет, развязка) и выделяется первичная и вторичная коммуникация в рамках художественных и фольклорных текстов. Именно вторичная коммуникация является центральной темой следующей части первой главы. В ней внимание сосредоточится на понимание диалога (полилога), проблематику вопроса и ответа и выделяются два типа анекдотических текстов, включающих диалог (анекдоты, представляющие собой монолог рассказчика, и анекдоты-загадки).

Вторая глава теоретической части занимается анекдотом с точки зрения прагмалингвистики. Внимание уделяется двум основным вопросам вышеупомянутой лингвистической дисциплины – теории речевых актов и речевым импликатурам и максима́м.

В рамках первого раздела выделяются три типа речевых актов по Д. Л. Остину (локутивный, иллюкутивный, перлокутивный), показанных на примерах. Далее следует объяснение терминов речевая импликатура и принцип кооперации, к достижению которого ведут по Г. П. Грайсу так называемые максимы (качества, количества, релевантности и ясности). Остальным исследуемым вопросом первой главы является принцип вежливости Дж. Лича, которому подчинены максимы такта, великодушия, одобрения, скромности, согласия и симпатии. На примерах показано нарушение данного принципа в русских анекдотах.

Третья глава теоретической части называется «Анекдота и комизм» и занимается, как вытекает из названия заголовка, комической сущностью русского анекдота. Определяется комизм ситуационный, ядром которого является комическая ситуация и её своеобразное понимание или название, комизм мыслительный, суть которого основана на нелогичности и абсурде, и языковой комизм, основанный на языковых явлениях (разделение по К. Комареку). Также упоминается выделение двух типов анекдота по В. З. Санникову – референциальные (те, в которых язык является только средством выражения) и

языковые (те, у которых язык является средством создания комического эффекта). Далее следует объяснение понятия лингвистический (языковой) анекдот.

Четвертая глава теоретической части работы посвящена разным языковым средствам, используемым в русских анекдотах. Внимание уделяется языковым средствам, используемым для достижения комического эффекта, структуре русского анекдота и разговорному языку. Первой отдел занимается средствами фонетическими (шепелявость, картавость, акцент и другие), словообразовательными (новые слова, аббревиатуры получают новые значения и тому подобное), лексические (прежде всего полисемия, омонимия, синонимия, паронимия), синтаксические (синтаксические фигуры, как эллипсис, зевгма, хиазм и другие). По словам Э. Лендвая для языковой юмор типичен так называемый принцип синергии (существование несколько разных средств в одном анекдоте). В этой части приводятся многие примеры русских анекдотов.

Следует отдел, занимающийся структурой русского анекдота. Выделяется так называемый метатекстовый ввод (фразы как, например, *Слышал анекдот о...? Кстати, знаете анекдот...? Давай(те) расскажу анекдот...* и т.д.), текст от повествователя, имеющий особый порядок слов, и речь персонажей, которая является центром внимания практической части представленной работы.

В следующей части четвертой главы рассматривается проблема разговорного языка на разных языковых уровнях – фонетическом (сокращение слов и т.п.), морфологическом (форма звательного падежа, отсутствие причастий и деепричастий и т.п.), словообразовательном (универбизация, сокращение слов и т.п.), лексическом (частое употребление частиц, наличие жаргонизмов, просторечных и других ненормативных слов в словарном запасе и т.п.), синтаксическом (особый порядок слов, эллипсис и т.п.).

Следует последняя глава теоретической части – «Герои русского анекдота», которая посвящена перечислению самых частых персонажей, выступающих в русских анекдотах. Выделяются герои без прототипа, как блондинки, женщины, дети, врачи, военные, студенты, украинцы, русские и т.п., и герои, имеющие свой прототип, как, например, Ленин, Путин, Билл Гейтс, поручик Ржевский, Штирлиц, Вовочка и др. Эта глава является в известной степени подготовительной для практической части представленной магистерской дипломной работы, которая занимается речевым поведением избранных русских

анекдотических персонажей – грузин, чукчей, украинцев, эстонцев, новых русских, армянского радио, Ленина, Сталина, Чапаева и поручика Ржевского.

Как уже было сказано, **практическая часть** работы занимается речью, речевым поведением и лингво-прагматической характеристикой вышеприведенных героев русского анекдота. Главная цель этой части – собрание достаточного количества анекдотических текстов, в которых выступают избранные персонажи, и их последующий анализ. Материалом исследования послужили современные русские анекдоты, взятые из разных интернет-сайтов. Анекдот в большинстве случаев очень короткий, поэтому для него очень важна, как уже упоминалось в теоретической части, сериальность. Анекдотические персонажи часто имеют свои неизменные речевые характеристики и этот факт является центром исследования практической части. Первичным источником стал интернет-сайт www.anekdot.ru, в котором можно найти почти 500 тысяч анекдотов, много смешных историй, стихов и карикатур. Для анализа было использовано 859 русских анекдотов о грузинах, чукчах, украинцах, эстонцах, новых русских, армянском радио, Ленине, Сталине, Чапаеве и поручике Ржевском (см. таблицу). Предметом исследования являются только языковые анекдоты (не карикатуры), содержащие минимум одну реплику данного героя.

ОБЩЕЕ КОЛИЧЕСТВО	859
АРМЯНСКОЕ РАДИО	135
НОВЫЕ РУССКИЕ	107
ПОРУЧИК РЖЕВСКИЙ	105
ЧАПАЕВ	104
ГРУЗИНЫ	102
ЧУКЧИ	81
ЛЕНИН	60
УКРАИНЦЫ	58
СТАЛИН	57
ЭСТОНЦЫ	50

Первым рассматриваемым циклом является цикл *Представители национальностей и этносов в русском анекдоте*. Разные этнические и национальные группы имеют свои характерные черты поведения, но также речевые особенности (нарушения языковых норм – акцент, несвойственные

русскому языку синтаксические конструкции и формы слов и т.п.). Характерная черта инородцев и иностранцев – глупость.

Следует раздел посвященный именно так называемым «*инородцам*» в русском анекдоте. В этот раздел включаются анекдоты о грузинах и про чукчах. Их наиболее имитируемая речевая особенность – акцент. Характерна для них также неправильная флексия и склонность к частому использованию частиц. Выбор героев об этнических группах весьма ограничен – рассказываются анекдоты прежде всего про грузин, чукчей и евреев.

Анекдотический грузин – это глупый человек, не понимающий некоторых русских слов, его поведение неуместное, часто использует сексуальные намеки и имеет склонность к гомосексуализму. Характерно для него обращение на «ТЫ» – даже в разговоре с незнакомым человеком. Почти во всех репликах употребляет частицу *да?* или *а?*, часто использует междометия (прежде всего *бах!*). Типичный анекдотический грузин называется *Гоги*, *Гиви* или *Гия*, и характерное обращение к грузину – *кацо*. Грузинам в русских анекдотах свойственно употребление побудительных и восклицательных предложений, глаголов в императиве. Часто также используют матерные, вульгарные и разговорные слова. Отличительными чертами их акцента являются: произношение а вместо о в безударных слогах, неразличение твёрдых и мягких согласных и замена ш и щ.

Анекдотический чукча – также как грузин, глупой человек, но в другом смысле – по своему он умен. Чукча – это природный человек, часто попавший в городскую цивилизацию, которая для него чужда, и он не умеет сжиться с ней и вести себя так, как ожидается. Он не понимает простые городские дела, как, например, городской транспорт. Его основной речевой характеристикой является частое употребление слова *однако*. Словарный запас чукчи очень бедный, он использует простые предложения, имеет характерный акцент и нарушает принципы склонения слов и грамматического согласования. Так же как грузин, чаще всего обращается к другим на «ТЫ» и встречается у него обозначение себя в третьем лице. В анекдотической среде существует также так называемый «новый» чукча – аналогия «новому» русскому.

Следует раздел, отведенный *иностранцам* в русском анекдоте. Типичные персонажи иностранного происхождения – англичане, американцы, французы, немцы, японцы (китайцы) – это герои анекдотов во всем мире и в русской среде не имеют никаких специальных речевых масок. В русском анекдоте можно

встретиться еще с украинцами и эстонцами (финнами), которые имеют свои яркие речевые характеристики.

Характерный анекдотический украинец, так называемый *щирий* украинец, надевает шаровары, имеет усы, оселедец, выпученные глаза и любит украинское сало. Он глупый, жадный и трусливый деревенщина, который весьма негативно относится к русским, называя их *москалами*). Анекдоты об украинцах – наиболее злые русские анекдоты. Украинцы очень отличаются от инородцев своими речевыми характеристиками – они говорят более или менее по-украински (зависит от уровня знания рассказчиком украинского языка). Чаще всего встречаются анекдоты об украинцах, в которых можно найти характерные украинские слова с типичными украинскими окончаниями и суффиксами. В большинстве случаев используются только слова, которые русский слушатель или читатель понимает (похожие на русские слова). Но можно найти также такие анекдоты, которые весь на украинском языке (с примечаниями). Анекдотические украинцы часто используют междометие *тю!*, обращаются друг к другу словом *кум* и русские называют их *хохолами*.

Эстонец в анекдотах – это глупый, медленный человек. Медлительность отражается не только в его поведении, но также в его речи – это связано с характерными для эстонский язык длинными гласными и согласными. Эстонцы имеют типичный акцент, отличительными чертами которого является произношение глухих согласных вместо звонких, а в безударных слогах и замена е твёрдым э. Они говорят очень хорошо по-русски, не отклоняются от нормы и не используют вульгарные или матерные слова.

Образ русского в русском анекдоте включает традиционные отрицательные черты, приписываемые им представителями других национальностей. Они пьяницы, готовые на все за бутылку, ленивы, равнодушны к профессиональному успеху, к семье, детям и к сексу, для них самым важным является застольное общение с друзьями. Русская женщина – романтична, несчастна в семейной жизни, так как именно они командуют в семье. Особой группой в рамках анекдота о русских являются, так называемые, новые русские.

Типичный анекдотический новый русский – жадный нувориш, который не очень умный и часто не понимает первоначальные значения слов, также для них проблематично понимание иностранных слов и языков. Самыми частыми темам анекдот о новых русских являются деньги, роскошные машины, встреча с золотой

рыбкой или джином. Новые русские ведут себя неуместно, нарушая принцип вежливости. Их поведение и речь имеют криминальный характер – они говорят на жаргоне. С другими общаются всегда на «ТЫ», даже с незнакомыми. Самой характерной чертой их речевого поведения является употребление жаргонных элементов. Часто встречаются обращение *братан*, *мужик*, слова как *крутой* и *базар* (чаще всего в устойчивом словосочетании *без базара*), слова-паразиты (*типа*, *в натуре...*) и фразеологические единицы (*поставить бабки...*).

Дальше идет глава *Армянское радио как персонаж анекдота*. Анекдоты об армянском радио можно отнести к так наз. анекдотам-загадкам. Данный персонаж отрицательно относится к коммунизму и представителям других национальностей, имеет склонность к гомосексуализму. Анекдоты об армянском радио имеют единичную структуру, которая в многих случаях идентична. Язык в этих анекдотах почти не отклоняется от нормы.

Структура анекдотов об армянском радио следующая – начинается с фраз, напр., *Вопрос армянскому радио...*, *По армянскому радио спрашивают...* *У армянского радио спрашивают...* *Армянское радио спрашивают...* *Спрашивают у армянского радио...* *Армянское радио...* *Армянскому радио задали вопрос...* и т.п., следует вопрос слушателя радио и смешной ответ. Вопросы задаются по различным темам – политика, повседневная жизнь и многие другие. Встречается несколько типов вопросов: 1. с частицей *ли* (*Может ли... Правда ли... Есть ли у вас...* и другие), 2. с вопросительным словом (*Почему...? Что...? Как...?* и т.п.). С точки зрения содержания выделяем следующие циклы вопросов:

1. слушатель ожидает совет или рекомендацию радио
2. слушатель спрашивает об чем-то, что где-то услышал или прочитал, и хочет знать, почему это именно так
3. слушатель хочет получить энциклопедическую информацию
4. слушатель задает радио загадку.

Ответы часто не представляют собою прямой ответ на поставленный вопрос, встречается его переосмысление на основе сексуального, политического или другого подтекста. Налицо и анекдоты, когда вопрос остается без ответа.

Следующая глава практической части называется *Политические представители в русском анекдоте*. Политические анекдоты в русской среде очень популярны, самыми частыми персонажами являются Ленин, Сталин, Хрущев, Брежнев, Путин и Медведев.

Для анекдотического Ленина характерна прежде всего картавость. Его типичные собеседники в русском анекдоте – Надежда Константиновна Крупская и Феликс Эдмундович Дзержинский по кличке Железный Феликс. Речь Ленина включает многие вульгарные, жаргонные и разговорные выражения, часто употребляет уменьшительные слова, характерным для него является обращение *батенька*, использование прилагательных и наречий с префиксом *архи-* и словосочетания *кристально чистой души человек* или *добрейшей души человек*.

Сталин говорит медленно, спокойно с типичным грузинским акцентом. Он носит усы и часто курит трубку. Его собеседниками в анекдотах являются Лаврентий Павлович Берия и Георгий Константинович Жуков. Сталин, как уже было сказано, имеет грузинский акцент, но, несмотря на это, его речь ни в коем случае не совпадает с речью анекдотического грузина. Употребляемые Сталиным чаще всего слова – *товарищ* и *расстрелять*.

Следует глава, посвящена *фольклорным, литературным и киногероям*. Эти персонажи всегда имеют свой прототип, встречаются Баба-Яга, дед Мороз, Золотая рыбка, Штирлиц и многие другие. Типичными персонажами именно русского анекдота являются Чапаев и поручик Ржевский.

Чапаев – главный герой романа Фурманова и фильма братьев Васильевых, частым собеседником которого является Петька. Структура этих анекдотов часто идентична: Петька приходит, задает вопрос и Чапаев отвечает. В его речи можно найти военные, часто уже устаревшие выражения, но также вульгаризмы, разговорные слова и конструкции. Чапаев нередко не понимает иностранные слова, но даже русские сообщения.

Анекдоты про поручика Ржевского относятся к неприличным. Поручик – это персонаж пьесы *Давным-Давно* и фильма *Гусарская баллада*, но ни в одном из данных произведений он не является точно таким, каким изображают его русские анекдоты – как «альфа-самца» с огромным сексуальным аппетитом. Сюжет данных анекдотов чаще всего имеет место на балу. Поручик Ржевский другими называется *пошляком*, ведет себя неуместно, нарушает принцип вежливости, в его репликах можно найти огромное количество вульгаризмов и матерных выражений. Вместе с этими словами, он употребляет вежливые обращения как *мадмуазель*, *мадам* и использует словоерс, что создает контраст, на котором нередко основан комический эффект анекдота.

В представленной магистерской дипломной работе изложена основная характеристика русского анекдота с нескольких точек зрения, приводятся многие примеры, при помощи которых легче понять отдельные вопросы, касающиеся проблематики анекдотических текстов, и на основе речевого поведения рассматриваются основные отличительные черты избранных персонажей русского анекдота.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ODBORNÁ LITERATURA:

AUSTIN, J. L.: *Jak udělat něco se slovy*. Filosofia, Praha 2000

ČAPEK, K.: *K přírodopisu anekdoty*. In: Marsyas, Československý spisovatel, Praha 1984. Dostupný z WWW: <<http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/75/46/marsyas.pdf>> [cit. 2013-12-12]

FLÍDROVÁ, H.: *Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty dialogu a polylogu v ruštině*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1989

GRICE, H. P.: *Logic and conversation*. In: Syntax and Semantics, Academic Press, New York 1975, s. 45–47. Dostupný z WWW: <<http://www.sfu.ca/~jeffpell/Cogs300/GriceLogicConvers75.pdf>> [cit. 2013-12-20]

HIRSHOVÁ, M.: *Pragmatika v češtině*. Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc 2006

HLADKÁ, Z.: *Lexikologie*. In: Příruční mluvnice češtiny kolektivu autorů Ústavu českého jazyka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Lidové noviny, Praha 2012, s. 65–108

KOMÁREK, K.: *Jazykové prostředky vtipnosti anekdoty*. In: Studia Philologica 3, Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc 1992, s. 31–38

MÜLLEROVÁ, O.: *K výstavbě dialogického textu*. In: Slovo a slovesnost XLII/3, Ústav pro jazyk český AV ČR, Praha 1981, s. 282–290

MÜLLEROVÁ, O.: *Otázka a odpověď v dialogu*. In: Slovo a slovesnost XLIII/3, Ústav pro jazyk český AV ČR, Praha 1982, s. 200–211

MÜLLEROVÁ, O.: *Principy strukturace dialogu*. In: Slovo a slovesnost XLVIII/2, Ústav pro jazyk český AV ČR, Praha 1987, s. 98–109

NOVOTNÝ, J. a kol.: *Mluvnice češtiny pro střední školy*. Fortuna, Praha 1997

VOBOŘIL, L.: *K jazykové analýze jedné ruské anekdoty s přihlédnutím k rovině textové*. In: Rossica Olomucensia XXXIX za rok 2000, Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc 2001, s. 117–127

VOBOŘIL, L.: *Ruská anekdota: Žánr, jazyk a text*. Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc 2009

WIERZBICKA, A.: *Genry mowy*. In: Tekst i zdanie: zbiór studiów, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983, s. 125–137.

- АРТЮНОВА, Н. Д. – ПАДУЧЕВА, Е. В.:** *Истоки, проблемы и категории прагматики. Вступительная статья.* In: Новое в зарубежной лингвистике выпуск XVI, Прогресс, Москва 1985, с. 3–42
- БАХТИН, М. М.:** *Эстетика словесного творчества.* Искусство, Москва 1979
- БОРЕВ, Ю. Б.:** *О комическом.* Искусство, Москва 1957
- ГРАЙС, Г. П.:** *Логика и речевое общение.* In: Новое в зарубежной лингвистике выпуск XVI, Прогресс, Москва 1985, с. 217–237
- ДЗЕМИДОК, Б.:** *О комическом.* Прогресс, Москва 1974
- ЗЕМСКАЯ, Е. А.:** *Русская разговорная речь: лингвистический анализ и проблемы обучения.* Русский язык, Москва 1987
- КАРАСИК, В. И.:** *Анекдот как предмет лингвистического изучения.* In: Жанры речи выпуск 1, Колледж, Саратов 1997, Dostupný z WWW: <<http://old.sgu.ru/node/75212>> [cit. 2014-01-31]
- КУРГАНОВ, Е.:** *Анекдот как жанр.* Современная западная русистика, Санкт-Петербург 1997
- ЛЕНДВАИ, Э.:** *Жизнедеятельность русского анекдота* In: Русский язык за рубежом выпуск №1/2003, АО «Отраслевые ведомости», Москва 2003. Dostupný z WWW: <<http://www.russianedu.ru/magazine/archive/viewnumber/2003/1.html>> [cit. 2014-01-08]
- ЛЕНДВАИ, Э.:** *Сопоставительная прагматика и межкультурная коммуникация: Пособие для студентов-русистов.* Pécs 2011. Dostupný z WWW: <http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/komparativ_pragmatika/index.html> [cit. 2013-12-28]
- ЛЕНДВАИ, Э.:** *Фонетика современного русского анекдота.* [b. r.]. Dostupný z WWW: <www.nyf.hu/upload/File/docs/orosz/lendvai.pdf> [cit. 2013-12-05]
- ПЕРЕХОДЮК, О. В.:** *Язык современного русского анекдота.* In: Русская речь 5/1997, Наука, Москва 1997, с. 124–127
- САННИКОВ, В. З.:** *Русский язык в зеркале языковой игры.* Языки славянской культуры, Москва 2002
- ТАРАСЕНКО, Т. В.:** *Лингвистические аспекты анекдота.* 2004. Dostupný z WWW: <http://library.krasu.ru/ft/ft/_articles/0088709.pdf> [cit. 2013-12-05]
- ШАНСКИЙ, Н. М.:** *Лексикология современного русского языка.* Просвещение, Москва 1972

ШМЕЛЕВА, Е. Я. – ШМЕЛЕВ, А. Д.: *Русский анекдот: текст и речевой жанр.* Языки славянской культуры, Москва 2002

ЩУРИНА, Ю. В.: *Речевые жанры комического.* In: *Жанры речи* выпуск 2, Колледж, Саратов 1999. Dostupný z WWW: <<http://old.sgu.ru/node/75225>> [cit. 2014-01-31]

PŘEDNÁŠKOVÉ KURZY:

FLÍDROVÁ, H.: *Přednáškový kurz syntaxe pro studenty ruské filologie na katedře slavistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého.* Olomouc 2010

STĚPANOVA, L.: *Přednáškový kurz lexikologie a lexikografie pro studenty ruské filologie na katedře slavistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého.* Olomouc 2010

STĚPANOVA, L.: *Přednáškový kurz vývojových tendencí v současné ruštině pro studenty katedry slavistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého.* Olomouc 2013

VYCHODILOVÁ, Z.: *Přednáškový kurz interdisciplinárních přístupů k jazyku – pragmalinguvistika pro studenty navazujícího magisterského studia ruské filologie na katedře slavistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého.* Olomouc 2012

SLOVNÍKY:

FINDRA, J. – GOMBALA, E. – PLINTOVIČ, I.: *Slovník literárnovedných termínov.* Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1979

PAVERA, L.: – VŠETIČKA, F.: *Lexikon literárních pojmů.* Nakladatelství Olomouc, Olomouc 2002

TIMOFJEV, L. I. – TURAJEV, S. V.: *Slovník literárnovedných termínov.* Slovenský spisovateľ, Bratislava 1981

VLAŠÍN, Š. (ed.): *Slovník literární teorie.* Československý spisovatel, Praha 1984

INTERNETOVÉ ZDROJE:

cs.wikipedia.org

cs.wiktionary.org

ru.wikipedia.org

www.gramota.ru

ZDROJE PŘÍKLADŮ A EXCERPOVANÉHO MATERIÁLU

www.anekdot.mylot.su

www.anekdot.ru

www.anekdot-club.ru

www.anekdotov.net

www.anekdoty.onru.ru

www.bestjoke.org.ua

www.fpad.ru

www.lingvoforum.net

www.shytok.net

www.statuso.ru